

ДАРСИ 5

ДУ ДҶУСТ

Овардаанд, ки ду шарик буданд, яке оқил, дигаре ғофил. Яке аз ғояти зиракӣ ва нақшбозӣ ҳазор найранг бар об мезад ва ўро Тезхуш мегуфтанд. Дигаре аз фарти аблаҳӣ ва нодонӣ суду зиён аз ҳам фарқ намекард ва ўро Хуррамдил мегуфтанд. Онҳо хоҳиши бозаргонӣ намуда, ба иттифоқи яқдигар рӯй ба сафар оварда, манзилҳо тай мекарданд. Иттифоқо, дар роҳ халтаи зар ёфтанд ва онро ғанимат шумурда аз роҳ бозистоданд. Шарики доно гуфт:

– Эй бародар, дар ҷаҳон суд нокарда бисёр аст, ҳоло ба ин халтаи зар қаноат кардан ва дар гӯшаи кошонаи худ ба фароғат ба сар бурдан беҳтар менамояд.

Пас баргаштанд ва наздики шаҳр расида, ба манзили фуруд омаданд. Шарики ғофил гуфт:

– Эй бародар, биё ин зарро қисмат кунем ва аз дағдаға халос ёфта, ҳар як ҳиссаи худро ба ҳар чӣ хоҳем харҷ намоем. Шарики оқил ҷавоб дод:

– Ҳоло қисмат кардан дуруст нест, беҳтар он аст, ки он миқдор, ки барои харҷ лозим аст, бардорем ва боқӣ ба эҳтиёти тамои дар ҷое пинҳон кунем ва ҳар чанд рӯз омада, ба қадри эҳтиёҷ аз он бардошта, боқимондари ба ҳамон дастур нигоҳ дорем.

Шарики нодон ба ин афсун фирефта шуда, бар ин ваҷҳ, ки мазкур шуд, нақд бардошта, боқӣ дар зери дарахте ба иттифоқ дафн карданд ва рӯй ба шаҳр оварда, ҳар як ба мақоми худ қарор гирифтанд. Рӯзи дигар он шарик, ки даъвии зиракӣ мекард, ба пой дарахт рафт ва зарҳоро аз зери замин берун бурд. Шарики ғофил нақде, ки дошт, ба харҷи он машғул шуд, то чизе боқӣ намонд. Пас пеши оқил омада гуфт:

– Биё, то аз он дафина чизе бардорем, ки ман бағоят мӯҳтоҷ шудаам.

Он марди зирак худро ба нодонӣ зада гуфт: «Хуб шудааст». Пас ҳар ду ба иттифоқ ба пой дарахт омаданд ва чандон ки бештар ҷустанд, камтар ёфтанд. Тезхуш даст бар гиребони Хуррамдил зад, ки «ин зарро ту бурдаӣ ва каси дигар хабар надошт». Бечора, чандон ки савганд хӯрд, ба ҷое нарасид. Алқисса, кори онҳо аз

чангу ҷидол ба муҳокима анҷомид. Шарики зирак он ғофилро ба хонаи қозӣ оварда, даъво кард ва мазмуни қиссаро ба қозӣ гуфт. Баъд аз он ки Хуррамдил мункир шуд, қозӣ аз Тезхуш гувоҳ талабид. Тезхуш гуфт:

– Ман ғайр аз он дарахт, ки зар дар зери он пинҳон аст, дигар гувоҳе надорам. Умедворам, ки худои таоло ба қудрати комилаи худ он дарахтро ба сухан оварад, то ки бар дуздии ин хоини беинсоф шоҳид гардад.

Қозӣ аз ин сухан дар ҳайрат шуд. Баъд аз қилу қоли бисёр ва гуфтугӯи фаровон бар он қарор доданд, ки рӯзи дигар қозӣ ба пой дарахт ҳозир шуда, аз дарахт гувоҳӣ талабад. Чун гувоҳии ӯ мувофиқи муддао бошад, аз рӯи ҳамон ҳукм кунад.

Савол ва супориш:

1. Ду шарик чӣ гуна сифатҳо доштанд?
2. Онҳо бо кадом мақсад ба сафар баромаданд?
3. Онҳо дар роҳ чӣ ёфтанд ва ба кадом хулоса омаданд?
4. Шарики зирак зарҳоро чӣ кор кард?
5. Шарики ғофил ба зирак чӣ гуфт?
6. Чаро дӯстон назди қозӣ рафтанд?
7. Тезхуш ё шарики зирак чӣ гувоҳ овард?
8. Матнро бори дигар хонед ва сифатҳоро навишта савол гузоред.

ДАРСИ 6

Машқи 128. Аз исму сифатҳои зерин ибора тартиб дода, савол гузоред ва нависед:

хона	ҳалқӣ
меҳнат	барфӣ
вазифа	баҳорӣ
дарвоза	дастӣ
асбобҳо	хонагӣ
бобо	чӯбин
кишт	хиштин

Намуна: хонаи хиштин. Чӣ хел?

Ба исмҳо кадом пасвандҳои калимасозро илова кардед?

Аз исм кадом ҳиссаи нутқ сохтед?

Пасвандҳои -и, -ин, -гӣ дар охири исмҳо омада, сифат месозанд.

Машқи 129. Калимаҳои зеринро муқоиса карда, савол гузоред:

сим – симин

равған – равғанин

чӯб – чӯбин

ранг – рангин

тирамоҳ–тирамоҳӣ

пӯлод – пӯлодин

Намуна: чӣ? Сим. Чӣ гуна? Симин.

Машқи 130. Бо ибораҳои зерин ҷумлаҳо тартиб дода нависед:
асбобҳои халқӣ, дари оҳанин, либоси тирамоҳӣ.

Машқи 131. Дар мавзӯи «Ман вазифаи хонагиамро чӣ тавр иҷро менамоям?» иншо нависед.

ДАРСИ 7

ҲИРСИ МОЛ

Шарикӣ зирак ба хона рафт ва тамоми қиссаро ба падар боз гуфта, парда аз рӯи кор бардошт ва гуфт:

– Эй падар, ман ба эътимоди ту ҳаёли гувоҳии дарахт бастаам. Акнун тамоми кор ба шафқати ту вобастааст. Агар мувофиқат намоӣ он зар бибарем ва чандон дигар бистонем, боқимондаи умрро ба рафоҳияту фароғат гузаронем.

Падар гуфт:

– Он чӣ дар ин кор ба ман вобастааст, чӣ хоҳад буд?

Писар гуфт:

– Миёни он дарахт кушода аст, ба дараҷае, ки агар ду тан дар он пинҳон шаванд, онҳоро дидан мумкин нест. Имшаб ба он ҷо бирав ва дар миёни дарахт пинҳон шав, то фардо, ки қозӣ биёяд ва гувоҳӣ талабад, ту шаҳодат ба адо бирасон.

Падар гуфт:

– Эй писар, аз сари макру ҳила бигзар. Зеро бисёр ҳилаҳо ба соҳибаш бало гаштааст...

Писар гуфт:

– Эй падар, суҳан кӯтоҳ кун ва андешаи дуру дароз бигзор, ки ин кор ба андак меҳнат манфиати бисёр медиҳад.

Пири бечораро ҳирси мол ва дӯсти фарзанд аз сарманзили диёнат ба бодияи ҷабру хиёнат кашид ва ба чунин кор камар баст. Дар он шаби тира дар миёни дарахт ҷой гирифт. Субҳдам қозӣ бо гурӯҳе аз одамони худ ба пои дарахт ҳозир шуд ва халқе анбӯҳ ба наззора саф кашиданд. Қозӣ рӯй ба дарахт карда, баъд аз шарҳи даъвои даъвогар ва инкори ҷавобгар сурати ҳол аз дарахт пурсид. Овозе аз миёни дарахт баромад, ки «зарро Хуррамдил бурдааст ва ба Тезхуш, ки шарики ўст, зулм кардааст». Қозӣ ҳайрон шуд, ба фаросат донист, ки дар миёни дарахт касе пинҳон аст ва ошкор кардани ў лозим аст.

Пас фармуд, ки то ҳезуми бисёре оварда, дар назди дарахт ниҳоданд ва оташ дар он заданд, то он нопухтаи хомкорро дуд аз хонумон бароварданд. Пири ҳарис соате сабр намуда, чун дид, ки кор ба ҷону корд ба устухон расид, амон хост ва қозӣ ўро берун оварда, тасалли дода, ҳақиқати ҳолро пурсид. Пири нимсӯхта сурати воқеа ба ростӣ гуфт. Қозӣ аз сурати воқеа воқиф гашта амонат ва кӯтоҳдастии Хуррамдил ва хиёнату нобакории Тезхушро ба халоиқ гуфт. Дар ҳамин вақт пирамард бимурд ва писар баъд аз он ки адаби бисёр дида буд, падари мурдаашро бар гардан ниҳода рӯй ба шаҳр овард. Хуррамдил аз рӯи сидқу ростӣ зари худро гирифта, ба саранҷоми кори худ машғул гашт.

Хусайн Воизи Кошифӣ

ЛУҒАТ:

Рафоҳият – осоиш, хушҳолӣ.

Диёнат – диндорӣ, ростӣ, бовичдонӣ, ҳалолкорӣ.

Бодия – биёбон, саҳро.

Ҳарис – тамаъкор, гурусначашм.

Савол ва супориш:

1. Дӯсти нодон аз чӣ фиреб хӯрд?
2. Марди зирак барои аз худ кардани зарҳо кадом ҳилаю найрангро истифода бурд?

3. Пири бечораро чӣ маҷбур кард, ки ба кори найрангу фиреб даст занад?
4. Оқибати найрангбозӣ ба чӣ оварда расонд?
5. Аз мазмуни ин ҳикоя ба чӣ хулоса омадед?
6. Сифатҳои зирак, дуру дароз, бисёр, бечора ва тира ба кадом исмҳо тааллуқ доранд?

ДАРСИ 8

Машқи 132. Хонед. Танкҳои ҳозиразамонро бо он танкҳои чӯбин муқоиса намоед.

ТАНКҲОИ ЧҶУБИН

Одамон аз замонҳои қадим боз дар бораи танк фикр мекарданд. Албатта, онҳо айнан танкҳои ҳозираро дар назар надоштанд. Дар он вақт ҳанӯз мотор ихтироъ нашуда буд. Ҳатто оҳан ҳам ба таври даркорӣ вучуд надошт. Одамони давраи қадим танкро асосан аз чӯб месохтанд. Ҷанговарон ба даруни «танк» аз ҳамлаи душман беҳавфу хатар нишаста, тир мепарронданд.

Супориш:

Калимаҳои «чӯб ва чӯбин»-ро бо ҳамдигар муқоиса кунед. Чӯб кадом ҳиссаи нутқ аст? Чӯбин кадом ҳиссаи нутқ аст? Барои чӣ?

Машқи 133. Хонед. Гӯед, ки акаи савориаш аз бозор чиҳоро меорад?

ЧӢ МЕОРӢ?

– Эй акаи саворӣ.	Як камзӯлаки адрас,
Аз бозор чӣ меорӣ?	Як тоқии зардӯзӣ,
– Як шаддаи марворӣ.	Як рӯмоли гулдӯзӣ.
Як кафшаки булғорӣ,	

Супориш:

Ибораҳои зеринро нависед ва савол гузored: акаи саворӣ, кафшаки булғорӣ, тоқии зардӯзӣ, рӯмоли гулдӯзӣ.

Машқи 134. Нависед. Ҷавоби чистонро ёбед ва ба зери сифат хат кашед.

Дидам мурғи оҳанин.
Панҷаҳояш аз резин.
Ҷон надорад, мепарад
Меҳӯрад обу бензин.

Супориш:

Аз калимаҳои «оҳанин», «резин» ва «бензин» кадомаш сифат аст?

ДАРСИ 9**БУД НАБУД, ФИЛАКЕ БУД...**

Вай бо падару модараш дар яке аз ҷангалҳои сабзу хуррами кишвари Ҳиндустон умр ба сар мебард. Филак ҳар рӯз бо очааш алаф меҳӯрд, бозӣ мекард. Ҳаво, ки аз ҳад гарм шуд, бобояш, фили пир рамаи онҳоро назди дарё мебард. Филҳо оббозӣ мекарданд, ташнагиашонро мешикастанд. Очааш бо хартумаш ба филак об мепошид. Баъди «салқин» шудан рама боз аҳлона ба «хона» бармегашт. Филак ҳам барои он ки очаашро гум накунад, бо хартумчааш аз думи ӯ дошта мерафт. Филҳо дарунтари ҷангал даромада, шабро рӯз мекарданд. Онҳо аз душмани ягонашон – Одам метарсиданд. Шабона, ки ҷангал салқин мешуд, филак ба бағали очааш даромада мегирифт – бағали очааш гармак!

Рӯзҳо паи ҳам мегузаштанд. Филак калон мешуд. Яке аз рӯзҳои офтобӣ душман омад. Одам омад. Ӯ ҳамроҳи бисёре дошт. Онҳо филакро танҳо диданд. Пайти мувофиқе буд барои ӯро бурдан...

Филакро ба шимол оварданд. Дар боғи ҳайвоноти сарде мезист. Хонаи ӯ сард набуд, вале ҳеҷ гоҳ мисли ватанаш гарм намешуд. Очаашро ёд мекард, бағали гарми очаашро ёд мекард. Мардум ба

тамошояш меомад. Фил, ки акнун калонтарак шуда буд, оҳиста-оҳиста бо онҳо унс мегирифт. Хусусан бачаҳоро дӯст медошт. Ба ӯ ном ниҳоданд – Раҷ.

Савол ва супориш:

1. Филак бо кӣ ва дар куҷо зиндагӣ мекард?
2. Филҳо аз кӣ метарсанд?
3. Одамон филакро куҷо бурданд?
4. Бачаҳо филакро чӣ ном монданд?
5. Ибораҳои зеринро нависед ва ба сифатҳо савол гузored:

Ҷангалҳои сабзу хуррам, фили пир, рӯзҳои офтобӣ, пайти мувофиқ, боғи сард, бағали гарм.

ДАРСҲОИ 10–11

Машқи 135. Ба сифатҳои зерин пасванди -тар илова намуда нависед: сабз, хуррам, гарм, салқин, калон, сард. Калимаи ҳаммаъноии «сард»-ро нависед.

Машқи 136. Ҷумлаи зеринро нависед ва гӯед, ки он аз кадом афсона гирифта шудааст.

Гамбӯсак хонаи хасин, Барфак хонаи сангин, Зардак хонаи чӯбин сохт.

Машқи 137. Чистонро нависед. Зери сифатҳо хат кашед ва гӯед, ки онҳо чӣ тавр сохта шудаанд?

ЧИСТОН

Дар дасти Сангин
Як халтаи чармин,
Дар халтаи чармин

Як ҳавзаки сангин,
Ин ҳавзаки сангин
Пур обаки рангин.

РАҶ ДАР БОҒИ ҲАЙВОНОТ

Баъди чанд вақт Раҷро ба сафари дур омода намуданд. Вақте ӯро ба вокзал оварда, ба вагон савор карданду се-чор рӯза обу

хӯрокашро наздаш монданд, фил фаҳмид, ки ба ҷои дуре сафар мекунад. Шояд назди оҷааш мебаранд.

Баъди чанд рӯз қатора ба як шаҳри офтобие расид. Раҷро аз қатора фуруварда, бо мошини калоне ба ҷои зистан – боғи ҳайвонот оварданд. Боғи ҳайвонот дар маркази ин шаҳри сабзу хуррам буд. Барои фил дар ин ҷо хонаи калоне сохта буданд, рӯи ҳавлии калоне ҳам дар ихтиёри ӯ буд. Обу ҳавои ин шаҳр мисли ватанаш гарм буд.

Шаҳриёну деҳотиён, писаракону духтаракон наздаш меомаданд. Раҷ тамошобинонро бо хушҳолӣ пешвоз мегирифт. Бачаҳо боадаб буданд. Ӯро бо себу қанд зиёфат мекарданд. Раҷ хурсандона тӯҳфаҳоро қабул мекард ва хартумашро ҷунбонда, «ташаккур» мегуфт. Хизматчиёни боғи ҳайвонот вақти ба ӯ хӯрок овардан номашро гирифта, меҳрубона чеғ мезаданд. «Раҷ, Раҷ, пештар биё!».

Раҷ пеш меомад ва бо меҳрубонӣ ҷавоб медод. Ӯро оббозӣ медоштанд. Вақте пойҳои сутунмонандашро шустанӣ мешуданд, Раҷ итоаткорона пойҳояшро якто-якто бардошта, имкон медод, ки хуб бишӯянд.

Бачаҳои ба тамошо омада, мехостанд ӯро даст-даст карда бинанд ва боварӣ ҳосил намоянд, ки дар наздашон фили зинда истодааст. Вале фил, ки дар паси панҷараи оҳанин буд, ин имконро надошт. Баъзе бачаҳои беадаб ба паси панҷара мепариданду ба фил наздик мешуданд. Фил ба онҳо зараре намерасонд, баръакс хартумашро дароз намуда, «Ошной» мекард. Ҳамин тавр, рӯз мешуду шаб, аз паси панҷара барояш чизе ҳаво медоданд – ё қанд ё санг... Оре, тамошобинон дигар мешуданд, бераҳм мешуданд, ҷоҳилӣ мекарданд. Фил сарфаҳм намерафт, ки ин чизи хӯрданӣ аст ё барои масҳара сӯяш ҳаво додаанд. Бо хартумаш сангро, оҳанро, ҷӯбу шишаро аз замин гирифта, ба даҳон мепартофт. Пас бемор, ки мешуд, қаҳраш меомад, бадҷаҳл мегашт.

Савол ва супориш:

1. Раҷро ба чӣ савор карданд ва ба кучо бурданд?
2. Боғи ҳайвонот дар чӣ гуна ҷой воқеъ шуда буд?
3. Ба назди фил киҳо меомаданд?
4. Раҷро бачаҳои боадаб бо чӣ зиёфат мекарданд? Бачаҳои беадаб чӣ кор мекарданд?

5. Ибораҳои зеринро нависед ва ба исму сифатҳо савол гузored:

сафари дур, шаҳри офтобӣ, мошини калон, пойҳои сутунмонанд, панҷараи оҳанин, бачаҳои беадаб.

ДАРСИ 12

Машқи 138. Ба исмҳои зерин пешвандҳои -но, -бо, -ба, -бе, -ро илова намуда, калимаҳои нав бисозед: шинос, ақл, канор, кас, ғайрат, адаб, кор, хатар.

Супориш:

Калимаҳои сохтаатонро дар ибора кор фармод ва савол гузored.

Намуна: ношинос. Одами ношинос:

Пешвандҳои но-, бо-, бе- пеш аз исм омада сифат месозанд ва бо калима якҷоя навишта мешаванд.

Машқи 139. Матро навишта, ба зерин сифатҳо хат кашед ва баъд таркиби сифатҳои «нобино», «нодон», «кӯрдил», «бехирад»-ро ҷудо кунед.

НОБИНО ВА БИНОИ ЛАҚҶӢ

Нобиное дар шаби торик чароғ дар даст ва кӯзае дар дӯш мерафт. Лаққие ба ӯ расиду гуфт:

– Эй нодон, рӯзу шаб пеши ту як сон аст, равшани ва торикӣ дар чашми ту баробар. Пас, ин чароғро фоида чист? Нобино бихандид ва гуфт:

– Ин чароғ на аз баҳри худ аст, аз барои чун ту кӯрдилони бехирад аст, то ба ман паҳлу назананд ва кӯзаи маро нашикананд.

ДАРСИ 13

Ӯ ЧӢ ГУНОҲ ДОШТ?

Писарбачаҳо дар ӯ мергани худро санҷидани мешуданд. Бо камонгулак сӯяш санг мепарронданд. Боре яке аз санги фалахмон

ба чашмаш зад. Акнун ӯ нағз намедид – дунёро, хӯрокеро, ки барояш меоварданд, обро, одамонро.

Ҳатто амакҳои ришу бурутдор ӯро азоб дода, пас ба ҳолаш механдиданд. Яке аз онҳо рӯзе санги калонро зӯр зада аз ҷояш кӯчонид. Пас сӯи Раҷ ҳаво доданӣ шуд. Дар канори панҷара ду фарзанди он мард инро тамошо мекарданд. Ӯ мехост ба онҳо нишон диҳад, ки чӣ хел «дадаи зӯр» доранд. Вале санги калон ба панҷара нарасида ҳамон ҷо ҳамроҳи ӯ ғалтид. Корманди боғ, ки ин лаҳза аз назди онҳо мегузашт, суол дод, ки чаро ба сари фил санг заданист? Мард бо истеҳзо механдид, фарзандонаш дар паҳлуяш истода, «тарбия меёфтанд».

Одам барои фил боз душман шуд, ҳамон душмане, ки ӯро аз модар ҷудо кард, асир карду акнун ҳар рӯз таҳқиру масхара мекунад.

Пас аз чанд вақт назди Раҷ филеро оварданд. Вай Инга лақаб дошт ва минбаъд Инга шарикӣ умри Раҷ буд. Дукаса зик намешуданд. Ба «зарба»-и одамон ҳам якҷоя тоб меоварданд. Солҳо гузаштанду Инга вафот кард. Раҷ се рӯз дар назди Инга нишаста гирифт. Нагузошт, ки рафиқи ҳаётиашро баранд. Баъд аз наздаш дур рафт ва коркунони боғи ҳайвонот ҷасади Ингаро гирифта бурданд. Боз рӯзҳои танҳои оғоз ёфтанд. Тамошобинон меомаданду мерафтанд. Яке қанд медод, дигаре санг.

Савол ва супориш:

1. Бачаҳо ва ҳатто одамони калонсол филро чӣ тавр азоб медоданд?
2. Боре марде санги калонро чӣ кор карданӣ шуд?
3. Як рӯз назди фил чиро оварданд?
4. Ба Инга чӣ воқеа рӯй дод?
5. Матнро бори дигар хомӯшона хонда, ба исмҳои санг ва рӯзҳо сифат интихоб намоед.

ДАРСИ 14

Аз рӯи ҳикояи «Ӯ чӣ гуноҳ дошт» нақл нависед.

Супориш:

Чистонҳои зеринро нависед, ба зери сифатҳо хат кашед ва гӯед, ки онҳо чӣ тавр сохта шудаанд?

1. Дегчаи пурқазза,
Ошакаш бомазза.	3. Тағ табақ, рӯ табақ,
Миён фатири бенамак.
2. Паҳмаки бомазза
Дар тирамоҳ мепазза.	4. Чист он бесояву бедаст.
Аз кӯҳ баланд, аз алаф паст.

ДАРСИ 15

Ва рӯзе Раҷ ба бадӣ бо бадӣ ҷавоб дод. Писарбачаеро, ки аз панҷара гузашта рӯи ҳавлиаш даромад, бо ҷаҳл зери по кард. Алами чандин таҳқирҳои одамонро аз ӯ гирифт. Писарбача ҳалок гашт. Акнун аз фил метарсиданд. Кормандони боғ бо як тарсу ҳарос наздаш даромада, хӯрок мегузоштанд.

Дар шаҳре, ки ӯ мезист, қиматӣ шуд, қаҳтӣ шуд, ҷанг шуд, хунрезӣ шуд. Ва аз ин лиҳоз фили бечора ҳам гурусна ё нимгурусна рӯз мегузаронд.

Рӯзҳои даҳшатнок гӯё гузаштанд. Кормандони боғ илоҷе карда, обу алафи филро мерасонданд. Вале Раҷ бемор шуд, хеле лоғар гашта буд, гӯё синнаш мисли бобояш ба 80 расида бошад, пири фартут менамуд. Вале ӯ ҳамагӣ нисфи умри бобояшро дида буд. Ва Раҷ, ки сӣ сол пеш озоду бедард дар ватанаш, ҷангалҳои Ҳиндустон мегашт, як рӯзи зимистон дар боғи ҳайвоноти шаҳри Душанбе вафот кард. Инсон нақши душманонаи худро ба фил то охир иҷро карда буд. Оҳанпораву сангу чӯб, меҳу калидҳо, ҳар чизи нолозиме, ки баъди кушодани ҷасади Раҷ аз меъдааш ёфтанд, шоҳиди ин буданд.

Дар ватани Раҷ – Ҳиндустон филҳо ёрирасони корҳои хоҷагии инсон ҳастанд. Ҳатто дар хона вақти ба кор рафтани модарон кӯдаконро ниғаҳбон мешаванд. Филҳо агар дар ҷангал филбачаи бесаробонро ёбанд, ҳатман ба рама ҳамроҳ мекунанд ва ҳеҷ гоҳ намепартоянд. Агар очаашро ёбад, бо ӯ меравад, агар наёбад, дар рама калон мешавад. Вале инсон... Як филакero, ки рӯзе аз очааш

чудо сохта, ба кишвараш овард, наметавонист ғамхораш бошад. Қариб сӣ сол Раҷ дар шаҳри Душанбе зист, қариб сӣ сол аз дасти инсон азоб кашид ва оқибат худ ҳам сабабгори фочиа гашт.

Аҷиб. Раҷ пеш аз маргаш хобе дида буд? Очаашро, ҷангалу дарёи ватанашро? Писараки аз алами дигарон зери по кардаашро? Мардеро, ки сӯяш санги бузурге партофтан мехосту лекин ҳамроҳи сангаш ғалтид? Духтарчаеро, ки сӯяш себ дароз мекард? Танкҳоеро, ки дар шаҳр гулгула меандохтанд?

Раҷ ба ҷангу ҷидоли байниҳамдигарии одамони ин кишвар тоб наовард, ба хунрезиву хунталабӣ тоб наовард, ба қаҳтиву қиматӣ тоб наовард, ба бераҳмиву беадабиву бемаданиятӣ, ба таҳқиру масхара тоб наовард.

Фил нобуд шуд. Ба ваҳшонияти инсон тоб наовард. Ҳатто фил!!!
Нигор Талъат

Савол ва супориш:

1. Ниҳоят фил ба бадӣ бо чӣ ҷавоб дод? Яъне, ӯ чӣ бадӣ кард? Чӣ ӯро ба ин маҷбур сохт?
2. Дар шаҳр чӣ воқеа рӯй дод?
3. Фил дар кучо вафот кард? Аз меъдааш чиҳоро баромад?
4. Дар Ҳиндустон филҳо ба кадом корҳои одамон ёрӣ мерасонанд?
5. Раҷ пеш аз маргаш чӣ хоб дид?
6. Фил ба чӣ тоб наовард?
7. Аз ин афсона чӣ хулоса мебароред?
8. Ба ин қисми афсона худатон сарлавҳа гузоред.

ДАРСИ 16

Машқи 140. Матнро хонда, ибораҳои зеринро нависед ва савол гузоред:

фили бечора, рӯзҳои даҳшатнок, пири фартут, нақши душманона, чизи нолозим, корҳои хоҷагӣ, филбачаи бесаробон, санги бузург.

Машқи 141. Шеърро навишта, таркиби калимаҳои «беғубор» «беканор»-ро ҷудо кунед.

Дар берун ҳаво хуб аст,
Фазо ҳам беғубор аст.

Дар палатаи ҳаштум,
Шодии беканор аст.

Файзулло Ансорӣ

Машқи 142. Хонед. Гӯед, ки бачаҳо бо кадом корҳо машғул буданд?

«ЗИНДА БОД СУЛҲ!»

Рӯзе Фарҳод ном ҳамдеҳаамон аз лаби сой сангчаҳои ҳархеларо чида омада, бо онҳо дар қуллаи баланди тепла номи худро навишта монд. Ин ба ҳамаи мо хеле аҷоиб намуд. Мо ҳам аз Фарҳод ибрат гирифта, тозон рафта дар доманамон санг чида омадему ҳамаамон номи худамонро ба санг навишта мондем. Дар як нафас тепла аз номамон пур шуд.

Камол ном бачае гуфт:

– Ин корамон нашуд, номамонро вайрон карда, бо сангҳо ягон чумлаи хуб менависем.

– Дуруст, ягон сухани бомаънӣ ёфта менависем, – гуфтем. Баъди каме фикр кардан Азиз якумин шуда:

– «Зинда бод сулҳ!» менависем, – гуфт. Ин фикри Азизро ҳамаамон маъқул кардем.

Супориш:

1. Ибораҳои зеринро навишта гиред: сангчаҳои ҳархела, қуллаи баланд, чумлаи хуб.

2. Таркиби калимаи «бомаънӣ»-ро ҷудо кунед.

Машқи 143. Мақолро хонед ва мазмунашро гӯед.

Олими беамал – занбӯри беасал.

Машқи 144. Шеъри зеринро аз ёд кунед.

НАСИҲАТИ ФАРЗАНД

Биё, эй чигаргӯша фарзанди ман,
Бинех гӯш дар гавҳари панди ман...

Шунав панду дониш ба он ёр кун,
 Чӣ донистӣ, он гоҳ ба он кор кун...
 Ҳамекун ба пирони бекас касӣ,
 К-аш ин шева донам, ба пирӣ расӣ...
Абдурахмони Ҷомӣ

Супориш:

Шеърро рӯбардор намуда, зери калимаи «бекас» хат кашед ва таркиби онро ҷудо кунед.

ДАРСИ 17

ИМЛО

ДАРСИ 18

СӮХБАТИ БОЗ ВА КАБК

Овардаанд, ки кабки дарие дар домани кӯҳе мехиромид ва гулгулаи садои қаҳ-қаҳааш бар гунбади сипеҳр мепечид. Иттифоқан, бози шикорие дар он ҳаво мегузашт, чун кабки дариро дид, дилаш ба муҳаббати ӯ моил гашт ва ба худ андешид, ки дар ин олам ҳар касе бояд ёри мувофиқ ва рафиқи меҳрубоне дошта бошад.

Ва ин кабк ёри хушманзар, хандонрӯй, сабукрӯҳ, ширинзабон ва латифҳаракат аст, дил дар сӯҳбати чунин рафиқе тозаву хуррам гардад.

Пас оҳиста ба ҷониби кабк моил шуд ва кабкро назар ба вай афтод ва ҳазаркунон худро ба шикофи санге расонид. Боз аз ҳаво фаромада, пеши он сӯроҳ нишаста гуфт:

– Эй кабк, пеш аз ин аз ҳунарҳои ту ғофил будам ва фазлу камоли ту ба ман зоҳир набуд. Имрӯз ба воситаи қаҳ-қаҳаи ту кушоише дар дили ман падид омад ва хиромидани дилфиреби ту маро сайд кард. Умед аст, ки минбаъд аз ман тарсону ҳаросон набошӣ ва ба сӯи ман майл намоӣ.

Кабк овоз дод, ки: «Эй қаҳрамони комрон, даст аз ин бечораи меҳнатзада боздор, ҳар гоҳ ки обу оташ ба ҳам якҷоя шаванд, ману ту рафиқ шуда тавонем...»

Боз гуфт:

– Эй азиз, худ андеша кун, ки ман аз дӯстӣ бо ту ҳеҷ ғаразе надорам. Ту аз сӯҳбати ман чандин фоидаҳо хоҳӣ дид. Аввалан, чун дигар бозҳо мебинанд, ки ту дар сояи парвариши ман ҳастӣ, ба ту зулм намекунанд ва бо дидаи ҳурмат ба ту менигаранд. Дуюм, ман туро ба ошӯнаи худ мебарам ва ту аз кабкҳои дигар чӣ қадарҳо баланд зиндагӣ мекунӣ. Сеюм, аз кабкҳо ҳар кадомашро, ки хоҳӣ наздат меорам, бо вай бо хушиву хурсандӣ рӯз мегузаронӣ.

Кабк гуфт:

– Ту амири мурғонӣ ва ихтиёри мурғон ба дасти туст ва ман яке аз заҳматкашони ту ҳастам. Агар аз ман кирдори зиште содир шавад, ки мувофиқи табъи ту набошад, пас сарпанҷаи ғазоби ту маро ба ҳалокат расонад. Беҳтар ин аст, ки дар ғӯшаи хилват бинишинам.

Боз гуфт:

– Эй бародар, нашунидаӣ, ки дидаи дӯстӣ айбро намебинад ва ҳар зиштие, ки аз дӯст падид ояд, бағоят зебо менамояд.

Ман, ки кирдори туро ба дидаи муҳаббат мебинам, дар гуфтушуниди ту чӣ гуна хати хато кашида метавонам?

Дидаи дӯст айббин набувад.

Хусайн Воизи Кошифӣ

Савол ва супориш:

1. Кабки дарӣ дар кучо меҳиромид ва овозаш бар кучоҳо мепечид?
2. Боз кабкро дида чӣ андешид ва чӣ гуфт?
3. Кабк чӣ ҷавоб дод?
4. Дафъаи дуюм боз чӣ гуфт ва кабк чӣ ҷавоб дод?
5. Боз дафъаи сеюм чӣ гуфт?
6. «Кабкро назар ба вай афтод» чӣ маъно дорад?
7. Сархати дуюмро хонда, сифатҳои кабкро номбар кунед ва савол гузоред.

ДАРСИ 19

ФЕЪЛ

Машқи 145. Калимаҳои зеринро нависед ва саволҳои ҷӣ кор мекард? ҷӣ кор кард-ро? гузored?

мехиромид	дид
мепечид	моил гашт
мегузашт	андешид

Машқи 146. Саволу ҷавоби зеринро хонед ва ба саволҳо ҷавоб нависед.

Муаллим мепурсад, талаба ҷӣ кор мекунад? Ҳаво хунук мешавад, барф ҷӣ кор мекунад? Барф меборад, ҳаво ҷӣ мешавад? Одамон дар ҷойҳои худ нишастанд, автобус ҷӣ кор кард?

Намуна: Муаллим мепурсад, талаба ҷавоб медиҳад.

Машқи 147. Матро нависед ва ба зери калимаҳои, ки ба саволҳои ҷӣ кор мекард? ҷӣ буд? ҷӣ кор мекарданд? ҷавоб медиҳанд, хат кашед.

СЕБАК

Дар кунҷи боғ як дарахти пастакаи себ мерӯид. Вай аз дигар дарахтони себ фарқ мекард. Дар таги ин себак як ҳавзча буд. Дар ҳавзча моҳичаҳо шино мекарданд. Кӯдакон ҳар рӯз омада, дар таги ин себак бозӣ мекарданд ва ба моҳичаҳо нонреза мепартофтанд.

Акобир Шариғӣ

ДАРСИ 20

БАҲОНА

Кабк ҳарчанд узрҳои писандида мегуфт, боз ҷавобҳои маъқулу дилпазир дар муқобили он меовард. Дар охир ба аҳду паймон кабкро аз сӯроҳ берун овард ва Боз онро бардошта, ба ошёнани худ бурд. Ҳар ду бо якдигар хуш омада, рӯзҳоро ба айшу тараб мегузарониданд.

Ду-се рӯз аз миён гузашт. Кабк ба боз тамоман бовар карда, далерона сухан мегуфт ва беибо қаҳ-қаҳа мезад. Боз ҳам худро ба ношунидани зада, аз сари интиқом дармегузашт, аммо кинаи он дар синааш ҷо мегирифт.

Рӯзе боз каме бемор шуд ва барои хӯрок аз ҷой ҳаракат карда наметавонист. Ҳама рӯз дар ошёна буд, чун шаб даромад, хеле гурусна монд ва кинаҳои кабк, ки ба мурури замон ҷамъ шуда буд, Бозро хашмолуд сохт. Ҳарчанд аҳду паймонҳои гузашта ба хотираш меомад, аммо ҳеҷ ба ақлаш қабул намешуд ва барои хӯрдани кабк баҳона меҷуст. Кабк осори ғазаб дар башараи ӯ мушоҳада намуда, ба ақлу хирад ҳалоки худро медид ва охи сард аз дили пурдари кашада, бо худ мегуфт: «Дареғ, ки аз аввали ҳол назар ба поёни кор наҷфкандам ва бо ғайри ҷинси худ пайвастам. Бинобар ин киштии умрам имрӯз ба гирдобе дарафтода, ки маллоҳи тадбир аз халоси он оҷиз аст».

Боз бошад, чанголи озор кушода ва минқори хунхор ба заҳри ситам об дода, баҳонаҷӯӣ мекард. Кабк аз рӯи эҳтиёт риояти одоб менамуд ва аз ин сабаб баҳонае барои боз пайдо набуд. Охируламр, боз бетоқат шуда аз рӯи асаб ба кабк гуфт:

– Оё раво бошад, ки ман дар офтоб бошаму ту дар соя нишинӣ?!
Кабк гуфт:

– Эй амири ҷаҳонгир, ҳоло шаб аст ва ҳама оламро сояи зулмат фуру гирифта, Шумо аз тоби кадом офтоб ба заҳматед ва ман дар сояи ҷӣ чиз истироҳат дорам?

Боз гуфт:

– Эй беадаб, маро дурӯғгӯӣ месозӣ ва сухани маро рад мекунӣ, сазои туро додан лозим аст, – инро гуфту кабкро аз ҳам дарида хӯрд.

ЛУҒАТ:

Маллоҳи тадбир – чораҷӯӣ, тадбирҷӯӣ, маслиҳатдиҳанда.

Башорат – мужда, хабари хуш.

Навид – хабари хуш, хабари умедбахш, навигарӣ.

Савол ва супориш:

1. Дар ошёнаи боз рӯзҳои аввал кабк ҷӣ хел рӯз мегузаронд?
2. Боз барои хӯрдани кабк дар охир чиро баҳона кард?

ДАРСИ 21

Машқи 148. Ҷумлаҳоро хонда, ҳаракати одамон ва чизҳоро мувофиқи саволҳо нависед.

1. Бо хоҳиши муаллим Шариф аз ҷояш хест, назди тахтаи синф омад, бурро гирифт ва навишт.

2. Комбайн медаравад ва мекӯбад.

3. Себ мепазад, мепӯсад, мерезад.

4. Ҳаво гарм мешавад, хунук мешавад.

Чӣ кор кард?

Чӣ кор мекунад?

Чӣ мешавад?

Хест

медаравад

гарм мешавад

Омад

мекӯбад

хунук мешавад

Гирифт

мепазад

мепӯсад

Навишт

мерезад

Феълҳо ба саволҳои чӣ кор кард? чӣ кор мекунад? чӣ мешавад? ҷавоб мешаванд.

Машқи 149. Хонед. Гӯед, ки амалиёти «кабк»-ро чӣ тавр мефаҳмам?

АМАЛИЁТИ «КАБК»

Зимистони ҳамон сол дар деҳаи Работ ва атрофи он барфи бисёре борид. Ҳаво ҳам аз пештара хунук шуд. Аз сармо ба бисёр ҷонварон ҳафви нобудшавӣ таҳдид мекард. Худи хонандагони мактаб диданд, ки чӣ тавр дар қади роҳҳо кабкҳои бечора афтода мондаанд.

Мувофиқи хоҳиши талабагон сарвари мактаб қарор дод, ки дар миқёси мактаб амалиёти «Кабк» гузаронида, ин парандаи зебо ва дигар ҷонварон муҳофизат карда шаванд. Ин ташаббус зуд дар байни дигар мактабҳои ноҳия низ паҳн гардид. Ҳамон зимистон талабагони шаҳри Турсунзода аз хонаҳояшон обу дон ва нону нонреза бароварда, ба кӯҳсор, ба ҷойҳои муайян рехтанд, ба дӯстони болдори худ лонаҳо сохтанд. Ҳатто аз кӯҳсор парандагони хунукзадаро ба хонаҳояшон оварда, нигоҳубин карданд.

Супориш:

1. Калимаҳои зеринро навишта гиред, савол гузored ва гӯед, ки онҳо чиро мефаҳмонанд? борид, хунук шуд, таҳдид мекард, диданд, афтода мондаанд, қарор дод, муҳофизат карда шаванд, паҳн гардид, рехтанд, сохтанд, нигоҳубин карданд, наҷот ёфтанд.

2. Дар охири ҳамаи ин феълҳо кадом овоз талаффуз карда мешавад?

Машқи 150. Хонед. Мазмуни матнро нақл кунед ва гӯед, ки чаро он «Ёрии бамаврид» номида шудааст. Баъд навишта гиред ва ба зери феълҳо хат кашида, савол гузored.

ЁРИИ БАМАВРИД

Чашмам ногоҳ ба оғилхонаи оташгирифтаи ҳамсоҷамон афтод. Мо фурсатро аз даст надода, ба ҷои воқеа расидем ва ба хомӯшкунӣ сар кардем. Аз даруни оғил садои гову гӯсола ва гӯсфандон беист шунида мешуд. Пас аз фурсате ҳамсоҷҳо низ ба ёрӣ омаданд.

ДАРСИ 22**САНГПУШТ ВА КАЖДУМ**

– Сангпуште бо каждуме дӯстӣ дошт ва онҳо ҳамеша рафику ҳамдам буданд.

Вақте иттифоқ афтод, ки аз рӯи зарурат мебоист ватани худро тарк кунанд. Ҳар ду ба ҷои дигар равона шуданд. Гузори онҳо ба наҳри калоне афтод ва ҷӯи оби бузурге аз пеши онҳо паид омад. Чун каждум аз он об гузашта наметавонист, ҳайрон шуд.

Сангпушт гуфт:

– Эй ёри азиз, туро чӣ шуд, ки андӯҳгин гардидӣ?

Каждум гуфт:

– Эй бародар, андешаи гузаштан дар ин об маро дар гирдоби ҳайрат афкандааст, на аз об гузаштан муяссар аст ва на тоқати фироқи дӯстон мумкин.

Сангпушт гуфт:

– Ҳеч ғам махӯр, ки ман туро бе кулфате аз об гузаронида, ба соҳил мерасонам ва аз пушти худ заврақе сохта, синоро сипари боли ту месозам.

Пас сангпушт каждумро бар пушт гирифта, сина бар об афканда, равон шуд. Дар аснои шиноварӣ овозе ба гӯши сангпушт расид ва ков-кове аз ҳаракати каждум ҳис кард. Пурсид, ки «ин чӣ овоз аст, ки мешунавам ва ту чӣ кор карда истодаӣ?» Каждум ҷавоб дод, ки «нӯги неши худро бар ҷавшани вучуди ту озмоиш мекунам». Сангпушт барошuft ва гуфт:

– Эӣ бемурувват, ман ҷони худро барои ту дар гирдоби хатар афкандаам ва ба киштии пушти ман аз ин об мегузарӣ. Агар ҳаққи дӯстии қадимаро ба эътибор нагирӣ, сабаби неш задан чист? Ҳарчанд аз ин ҳаракати ту осебе ба ман нахоҳад расид ва неши дилхароши ту дар пушти хоромисли ман таъсире нахоҳад кард.

Каждум гуфт:

– Табиати ман майли неш задан дорад, хоҳ захм бар пушти дӯст бошад, хоҳ бар синаи душман.

Сангпушт бо худ андешид, ки ҳукамо рост гуфтаанд: «Нафси хасисро парвардан обрӯи худ барбод додан аст ва сарриштаи кори худ гум кардан».

Хусайн Воизи Кошифӣ

ЛУҒАТ:

Фироқ – чудой, дурӣ аз ҳамдигар.

Барошuftан – дар ғазаб шудан.

Бе кулфат – бе сахтӣ, бе азоб.

Бемурувват – бадрафтор, бераҳм.

Саволу супориш:

1. Каждум аз чӣ ҳайрон шуд?
2. Сангпушт ба дӯсташ чӣ гуфт?
3. Дар аснои шиноварӣ каждум ба чӣ кор машғул шуд?
4. Каждум ба саволи сангпушт чӣ ҷавоб гардонд?
5. Гӯед, ки сангпушт бо худ чӣ андешид ва он андешаро маънидод кунед.
6. Доир ба рафтори баду нек боз чиҳо медонед?

ДАРСИ 23

Машқи 151. Феълҳои зеринро нависед ва савол гузored:

Падид омад, ҳайрон шуд, мерасонам, месозам, равон шуд, расид.

Машқи 152. Мувофиқи мазмуни ҳикояи «Сангушт ва каждум» ба саволҳои зерин ҷавоб нависед:

1. Сангушт чиро ҳис кард?
2. Ў ба каждум чӣ гуфт?
3. Каждум чӣ ҷавоб дод?

Супориш:

Ба зери феълҳои матни навиштаатон хат кашед ва савол гузored.

Машқи 153. Матро нависед ва ба зери феълҳо хат кашед.

Боре ҳодисаеро дидам. Мошини боркаши пурборе тасодуфан сангуштеро зери чархаш монда гузашт. Ман хаёл кардам, ки сангушти бечора майда-майда шуд. Мошин гузашт, вале сангушт зинда буд. Тақрибан панҷ дақиқа вай бе ҳаракат истод. Баъд якбора чунбид ва чун ҳарвақта шитоб накарда, оҳиста-оҳиста қадам гузошт.

ДАРСИ 24

ЗАРДУШТ

Ин воқеа се ҳазор сол пештар рӯй дода буд.

Ҷавони қоматбаланди пуррапайкаре савори уштури зард аз шаҳр ба шаҳру аз деҳа ба деҳа мерафт. Вай чашмони зебо, нигоҳи ҷиддӣ, рухсораҳои устухонбарҷаста, абрувони гулии шикаста, мӯйсари дарози ба ақиб шонахӯрда дошт.

– Ту кистӣ? – мепурсиданд ўро дар роҳ.

– Ман Зардуштам, соҳиби уштури зардам, писари Повурушасп, яъне соҳиби аспӣ бодпо! – ҷавоб меод ў – ман қосиди Аҳуро Маздоям. Аҳуро Маздо худои ман аст!

– Худои ту дигар будаст, – мегуфтанд одамон ва кунҷковона мепурсиданд: – Хӯш, Аҳуро Маздои ту чиҳо мефармояд?

– Аҳуро Маздо мефармояд, ки агар ангуштон мушт нагарданд, шикастанашон осон аст – агар бародарон аҳл набошанд, ободу осуда зиндагӣ намекунанд!

Ҳамин тавр сӯҳбат авҷ мегирифт. Зардушт ба одамон исбот мекард, ки онҳо аҳлу тифоқ нестанд: ҳама аз як авлоданд – мардуми эронзаминанд, вале ҷудо-ҷудо зиндагӣ мекунанд. Як қабила қабилаи дигарро бад мебинад, чунки қабилаҳо як худо надоранд. Яке ба деу париҳои хаёли, дигаре ба шамолу барку борон, сеюмӣ ба офтобу абру дарахтон сачда мекунад. Ҳар кас худои худро муқаддасу зӯр меҳисобад ва худои қабилаи дигарро эътироф намекунад.

– Яъне ҳамсоя ба ҳамсоя кина дорад, ҷанг мекунад, – мегуфт Зардушт ба одамон. – Худои ман мегӯяд, ки ин айбу гуноҳ аст. Мардуми эронзамин муттаҳид бояд бошад, вагарна ғуломи бегонагон мешавад...

Ба маслиҳати Зардушт аввал шоҳи Бохтар Виштосп, ки аз авлоди ковиён буд, гӯш дод. «Аҳуро Маздо худои некандешу хайрхоҳ будааст!» – гуфт вай. Баъд бисёр қабилаҳо ба маслиҳати Зардушт гӯш дода, муттаҳид шуданд. Тоҷикони қадим – суғдҳо низ Зардуштро пайғамбари худ дониста, оташпараст шуданд. Лекин баъзе қабилаҳо Зардуштро бад диданд ва таъқиб ҳам карданд. Зардушт ба дарбори Виштосп паноҳ бурд.

Яке аз душманони Зардушт шоҳи кӯчиҳои сакоӣ (сакҳо) Арҷосп буд. Вай бо Виштосп пайваста меҷангид, дар як набард Зардушти ҳафтодуҳафтсоларо аскарони ӯ куштанд.

Марги Зардушт ба бохтариён алам овард. Паҳлавони онҳо Сипандидод қасам хӯрд, ки интиқоми Зардуштро мегирад ва ба мақсад ҳам расид. Ӯ Арҷоспро асир карду гӯшу дастонашро бурид ва ба хари бедум савор карда, ба ватанаш фиристод, ки шарманда шавад...

Таълимоти Зардушт дар китоби «Авесто» гирд омадааст. Ин китоби муқаддас аст. Оташпарастон ҳозир ҳам ҳастанд. Онҳоро порсҳо ва габрҳо мегӯянд, ки дар шаҳрҳои Калкуттаву Бомбайи Ҳиндустон ва Язду Кирмони Эрон зиндагӣ мекунанд.

Зардушт ҷангу ҷидолро намехост. Вай тарафдори пиндори нек, гуфтори нек, кирдори нек ва ободиву амният буд. Аз ин сабаб Зардушт қаҳрамони халқ аст!

Таҳияи Ҳазрат Сабоҳӣ

Саволҳо:

1. Ҷавон аз рӯи кадом хусусияташ номи Зардуштро гирифтааст?
2. Зардушт ба одамон чиро исбот мекард?
3. Пеш аз ҳама кӣ ба маслиҳати Зардушт гӯш дод ва чӣ гуфт?
4. Зардушт аз тарафи кӣ кушта шуд?
5. Интиқоми Зардуштро кӣ гирифт?
6. Чаро «Авесто»-ро китоби муқаддас меҳисобанд?
7. Аз чӣ сабаб Зардушт қаҳрамони халқ ба шумор меравад?

ДАРСИ 25

НАҚЛИ ХАТТӢ

ДАРСҲОИ 26–27

ШЕРАКИ ДАЛЕР

Дар замонҳои хеле қадим подшоҳи мамлакати бегона ба хоки ватани муқаддаси мо ҳуҷум кард.

Шерак ном ҷавони нотарсу далер, ки дар кӯҳу пуштаҳо ҷӯпонӣ мекард, анбӯҳи бешумори душманонро дида, ашк рехт, ғамгин шуд. Вале ӯ маънос нагардид. Ӯ корди ҷӯпониашро аз ғилоф кашида, гӯшу биниашро бурид ва чанд ҷои баданашро хуншор карду гирёну нолон ба истиқболи лашкари душман тохт. Вақте ки ба гурӯҳи пешдастаи душман наздик шуд, худро ба замин партофта, ба фиғон даромад. Гурӯҳи аскарони душман ӯро аз замин бардоштанд ва ба ҳалқаш шамшерро монданд ва дод заданд:

– Эй лаин, бигӯ, ту кистӣ ва чаро дар ин ҳолӣ?

– Ман Шерак, ҷавони бекасу кӯям. Рамаи подшоҳи золиро посбонӣ мекунам. Бар ивази заҳмати пурмашаққатам ҳар рӯз мушту лагад меҳӯрам. Дирӯз золимон кулбаамро сӯхта, худамро

ба ин аҳвол гирифтор карданд. Шунидам, ки шумо қадами муборакатонро ба мулки мо гузоштаед, ба пешвози шумо омадам, ки дар паноҳатон умр ба сар бибарам ва бо ёрии шумо аз подшоҳи золим қасос гирам.

– Агар ин тавр бошад, ту наздиктарин роҳро ба мо нишон деҳ, – дӯғ зад саркарда.

Гурӯҳи душман дастони Шеракро баста пешандоз карданд ва ба назди сарлашкаршон бурданд.

Шерак ба сарлашқари хунхор сохтакорона таъзим кард ва ҳамаи гапҳояшро такрор намуд. Ӯ аз золимию бедодии саркардаҳои подшоҳи кишвараш чунон шикоят кард, ки ҳама бовар намуданд. Сарлашқари душман фармон дод, ки дастҳояшро кушоянд ва шикамашро сер кунанд.

Шерак пешопеш, лашқари душман аз қафои ӯ мерафтанд.

Аввал ӯ ба анбӯҳи ҷангале бурд, ки аз он гузаштан амри маҳол буд. Аскарон аз байни ҷангали касногузар, байни хорҳои марғелон базӯр роҳ мепаймуданд. Пойҳо ва бадани як қисмашон хуншору захмин шуда, дар ҷо-ҷо меғалтиданд ва тӯмаи шеру палангон мегаштанд.

Баъди чанд рӯз Шерак душманро ба лаби дарёе бурд, ки шӯху маст ба рӯи харсангҳо кафкзанон пеш мерафт. Шерак гуфт, ки барои тезтар расидан аз ин дарё бояд гузашт. Селаи душман худро ба дарё зад, вале на ҳама ба он соҳил гузаштанд.

Шерак дар дил шод мешуд, вале сир бой наметод. Дафъаи сеюм Шераки нотарс душманро ба биёбони бепоёне бурд, ки на об буду на гиёҳе. Чанд рӯз қадам зада, нисфи зиёди душман аз зарби беобию таъсири офтоби сӯзон дар ин биёбон ҷон дод. Шерак аскари боқимондаи душманро дар ҳоли табоҳ дида ба баландие баромад ва ба онҳо хитоб кард:

– Шумо, лашқари ғаддор, мехостед, ки сарзамини ободи моро хароб карда, сарвати онро ғорат кунед ва мардумашро бидушед.

– Ман Шерак, шуморо фиреб дода, ба ҷангал, дарё ва ин биёбони сӯзон овардам ва нисфи зиёдаторо нобуд кардам. Боқимондаатон ҳам ҷон ба саломат нахоҳед бурд. Ман, фарзанди ин диёр, фарзанди халқи тоҷик, ба мақсадам расидам. Акнун ман ба ҷазои шумо тайёрам.

Душманон Шераки ҷасурро ваҳшиёна куштанд. Шераки далер ҷони ширинашро ба рӯи каф гирифта, халқу Ватанашро аз асирию гуломӣ озод кард. Аз ин воқеа бештар аз 2500 сол гузашта бошад ҳам, халқ номи Шерак ва корнамоии ӯро фаромӯш намекунад.

Савол ва супориш:

1. Шерак барои маҳв сохтани душман чӣ чора дид?
2. Шерак душманро ба кадом балоҳо гирифта кард?
3. Ӯ ба душман муроҷиат карда чӣ гуфт? Аз рӯи нақшаи зерин нақли хаттӣ нависед:
4. Фиреб додани душман аз тарафи Шераки далер.
5. Дар роҳ нобуд шудани душман.
6. Қаҳрамонона ҳалок гардидани Шерак.
7. Ба зери феълҳои матни навиштаатон хат кашед.

ДАРСИ 28

ЗАРРИНА

Дар замони пешин дар байни аҷдоди халқи тоҷик занҳо дар ҷамъият мавқеи баланд доштанд. Дар ин бора таърихнависон ба мо маълумот медиҳанд. Яке аз таърихнависони Юнони қадим, ки 2400 сол пеш аз ин зиндагӣ кардааст, китобе менависад, ки дар он аз зиндагии аҷдоди халқи тоҷик нақл мекунад. Дар ин китоб дар бораи занҳо ҳам баъзе маълумотҳо оварда шудааст.

Яке аз ҳамин гуна занҳои далер Заррина мебошад. Ривоят мекунад, ки Заррина духтари яккаю ягонаи хонаводаи падару модараш будааст. Ӯ дар аспсаворию асптозӣ, шамшерзанию найзабозӣ, камонкашию тирандозӣ аз ҷавонмардон камӣ надошт. Вақте ки шоҳ – падари Заррина вафот мекунад, тоҷи шоҳиро ба сари Заррина мениҳанд ва ӯро ба ҷои падар ба тахти шоҳӣ мешинонанд. Зарринаи далеру нотарс то охири умр халқи худро дар сулҳу амонӣ нигоҳ медорад. Душманон «зан» гуфта, чандин бор ба сарзамини тоҷикон ҳучум мекунад, вале ҳар дафъа ба мақсад намерасиданд. Боре Зарринаи далер либоси ҷангӣ пӯшида, ба аспи сафеди бодпо савор шуда, пешопеши лашкар ҷониби душман метозад. Лашкари

шоҳдӯхтар аз ин қаҳрамонию нотарсии Заррина шерак шуда, дар як он ба душмани ғаддор ҳучум мекунад ва пирӯз мешавад.

Заррина натанҳо душманонро зада пеш мекард, инчунин, халқи кишвараширо, ки пештар дар зери зулми подшоҳони бегона буданд, озод мекунад. Вай бо халқ маслиҳат карда, чандин шаҳрҳои нав бунёд, ҷӯйҳо кофта, заминҳои бекору беоброберӣ менамояд.

Дар замони ҳукмронии Заррина мулк обод, дили мардум шоду хотирашон ҷамъ буд. Ин буд, ки мардуми оддӣ ҳама ўро иззату эҳтиром мекарданд.

Дар китобҳо овардаанд, вақте ки Заррина аз олам чашм пӯшид, халқаш ўро бо эҳтироми калон ба хок супорида, дар болои қабраш мақбараи зебо ва бошукӯҳе сохтанд, ки зиёратгоҳи ҳамқавамони сипосгузораи гардида буд.

Мазмун аз У. Эшонқулов

Савол ва супориш:

1. Мавқеи занҳо дар замони пеш чӣ тавр буд?
2. Мардум аз чӣ сабаб Зарринаро иззату эҳтиром мекарданд?
3. Дар бораи далерии Заррина нақл намоед.
4. Сифатҳои Зарринаро нависед ва савол гузored.

ДАРСИ 29

Машқи 154. Матни «Заррина»-ро хомӯшона хонда, мувофиқи саволҳои зерин феълҳо ёбед ва нависед:

- Чӣ кор кард?
- Чӣ кор карданд?
- Чӣ кор мекунанд?

Намуна: Чӣ кор мекунанд? Ривоят мекунанд.

Машқи 155. Ҷумлаҳои зеринро навишта, исм, сифат ва феълҳоро муайян намоед.

1. Зарринаи далер хоки худро ҳимоя мекунад.
2. Душманони разил ба мақсад намерасанд.
3. Заррина ба аспӣ сафеди бодпо савор мешавад.

Машқи 156. Хонед. Гӯед, ки шумо дар фасли зимистон ба кадом бозиҳо машғул мешавед? Матнро навишта, ба зери феълҳо хат кашед.

Зимистон бешаву боғ аҷаб зебост! Ҳаво сарду соф, бардамона, осон нафас мегиред. Дар гирду атроф барф медурахшад. Ана ду қатор нуқтаҳои майда. Вай изи муш аст. Охир, муш зимистон ба хоби мавсимӣ намеравад ва аз паи хӯрок, дар ҷустуҷӯи тухму дони ҳар хел растаниҳо худро ба ҳар сӯ мезанад.

Машқи 157. Ба саволҳои зерин ҷавоб гардонед.

1. Зимистон аз кадом моҳҳо иборат аст?
2. Дар зимистон одамон ба кадом корҳо машғул мешаванд?
3. Кадом парандаҳо ҳамин ҷо мемонанд?
4. Дар фасли зимистон кадом идҳо ва рӯзҳои таърихиро қайд мекунем?

ДАРСИ 30

СИЁҲЧОМАГОН

Дар яке аз деҳаҳо зане зиндагӣ мекард, ки ӯро ном Васи́ла буд. Васи́ла писаре дошт, номаш Беҳзодон. Беҳзодон бачае буд зирак, ҳушёр ва далер. Ӯ ба ҳар кор шитоб намекард, саросема намешуд. Аввал хуб фикр мекард ва баъд ба иҷрои он шурӯъ менамуд.

Беҳзодон дар хурдсолӣ аз падар ятим монд ва дере нагузашта, модараш ҳам аз олам ҷашм пӯшид. Беҳзодон бисёр ғамгин шуд, вале гирия накард. Рӯзе яке аз ҷӯраҳояш Беҳзодонро таъна зад, ки ту сангдил ҳастӣ: модарат мурд, гирия накардӣ, Беҳзодон гуфт:

– Бале, ту рост мегӯӣ. Вале бидон ва огоҳ бош, ки ман модари дигаре дорам, ки ҳамеша зиндааст ва ҳеҷ гоҳ намемирад. Модари дигарам – Ватани азизам аст. Ман дар оғӯши ин модари меҳрубонам бузург хоҳам шуд. Замоне, ки калон шудам, дашту биёбонҳо, кӯҳу водиҳои сарсабзу хуррами онро посбонӣ хоҳам кард.

Вақте ки Беҳзодон ҷавони баркамол шуд, бо номи Абӯмуслим ва баъдтар Абӯмуслими Хуросонӣ шӯҳрат пайдо кард.

Дар ҳамин вақте ки Абӯмуслим чун ҷавони далеру нотарс ба камол мерасид, як гурӯҳи калони ғоратгарони аҷнабӣ ба талаю тороҷи мардуми камбағал машғул буданд. Даштҳои боғҳои сабзу хуррамро вайрон мекарданд, мардонро мекуштанд, занону духтаронро ба асири мебурданд. Ин аҳволро дида, Абӯмуслим ҷигархун ва ғазоболуд

мешуд. Ӯ ҷавонон ва мардони мисли худаш далерро ба гирдаш ҷамъ намуд ва ба онҳо муроҷиат кард, ки ҷамаи ин торикию бадбахтӣ аз беиттифоқӣ ва номуттаҳидии мо аст. Ҳар гоҳ, ки мо бо ҳам дӯсту муттаҳид шавем ва аз як гиребон сар барорем, ҳеҷ кас наметавонад, ки мулки ободи моро вайрон ва худамонро асир гардонад.

Абӯмуслим ҷомаи сиёҳ пӯшид ва парчами сиёхро, ки рамзи мотамро ифода мекунад, баланд кард ва мардумро ба давраш даъват намуд. Одамон, ки ӯро дӯст медоштанд ва ба нотарсию далериаш боварӣ доштанд, ба зери парчамаш муттаҳид шуданд ва ҷама ҷомаи сиёҳ пӯшиданд. Аз ин рӯ, ин ҷама дар таърихи ватанамон ба номи «сиёҳҷомагон» ё «сиёҳҷомапӯшон» машҳур аст. Аз байн чанде нагузашта, Абӯмуслим аскарӣ зиёде ҷамъ намуд ва ҷамаи онҳоро бо шамшеру найзаю белу каланд мусаллаҳ кард. Ҷама ба ҷанги аҷнабиён бархостанд. Аҷнабиён ба зӯри аскарони Абӯмуслим ва ғазаби мардум тоб наоварда гурехтанд. Душманон гурехта бошанд ҳам, ҳамеша фикр мекарданд, ки Абӯмуслимро бо кадом роҳ ба даст биёранд ва бидустанд, зеро аз ӯ ва аскаронаш метарсиданд.

Мансур ном халифаи ҳукмрон ба қасди куштани Абӯмуслим роҳи макру найрангро пеш гирифт. Вай Абӯмуслими далерро бо чанд нафар ёронаш ба меҳмонӣ ба қасраш даъват кард. Ҷамин ки Абӯмуслим ба даҳлез қадам гузошт, душманони лаин ҳучум намуда, ӯро куштанд.

Савол ва супориш:

1. Беҳзодон чӣ гуна хислатҳо дошт?
2. Беҳзодон ба таънаи ҷӯрааш чӣ ҷавоб дод?
3. Абӯмуслим бо кадом мақсад одамонро ба гирди худаш ҷамъ мекард?
4. Бо кадом найранг Абӯмуслимро куштанд?
5. Чаро ба ҳикоя «Сиёҳҷомагон» ном гузошта шудааст?

ДАРСИ 31

Машқи 158. Ҷумлаҳои сеюм ва чоруми матни «Сиёҳҷомагон»-ро навишта гиред, ба зери исм, сифат ва феълҳо хат кашед.

Машқи 159. Хонед. Гӯед, ки рустой ва уқоб ба ҳамдигар чӣ некӣ карданд?

РУСТОЙ ВА УҚОБ

Як нафар рустоие дар саҳро мегашт. Уқоберо дид, ки дар доме гирифтोर шудааст. Рустой аз уқоб он қадар хушаш омад, ки ўро ҳатман раҳо кард. Уқоб ин эҳсоси рустоиро фаромӯш накард. Бо ин тартиб, ки рӯзе рустой дар сояи деворе ба хоб рафт ва дастмоли худро ба рӯи худ андохта буд. Девори кӯҳна ва баланд дар ҳоли гаштан буд. Уқоб бо ў наздик рафта, дастмолро аз рӯи ў бо минқор гирифта, парвоз кард. Вақте рустой ба таъқиби ў давид, уқоб дастмолро пойин андохт. Рустой дастмолашро гирифта омад, то сояи ҳамон девор дубора бихобад. Вале дид, ки девор афтодааст. Рустой фаҳмид, ки уқоб некии ўро бо некӣ мубодила кардааст.

ЛУФАТ:

Рустой – деҳотӣ.

Минқор – нӯл.

Мубодила – иваз.

Эҳсосот – ҳис, муҳаббат.

Таъқиб – аз ақиб.

Супориш:

Феълҳои зеринро нависед ва савол гузored.

Мегашт, дид, гирифтोर шудааст, раҳо кард, муҳофизат намуданд, нобуд карданд.

Машқи 160. Матни зеринро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Як гург буд, хеле пурқувват, чаққон ва калон. Гургони дигар онро гург не, «шер» мегуфтанд. Ин таърифҳоро шунида, гург худаашро ҳақиқатан ҳам «шер» номид ва даъво кард, ки дигар ў бо гургон не, бо шерон зиндагӣ мекунад.

Рӯбоҳи пире назди гурги гумроҳ омад ва гуфт:

– Ту гирифтори кибру ғурур шудай. Ин худтаърифкунию худситойи туро масхара мекунад. Дар ҳақиқат ҳам ту байни гургон мисли шерӣ. Вале дар байни шерон ту ғайр аз гурги нотавон беш нестӣ.

Супориш:

Ба саволҳои зерин ҷавоб нависед ва зерин феълҳои, ки дар ҷумлаҳои зерин истифода мебаред, хат кашед.

1. Чаро гург даъвои шерӣ кард?
2. Ў ба гургон чӣ гуфт?
3. Рӯбоҳ ба гург чӣ маслиҳат дод?

ДАРСИ 32**СУМБОДИ МУҒ**

Чӣ қадар лашкаркашони ватандӯсти моро душман ба ҳила набуд кардааст! Онҳо ҳама мардони далер буданд, дилу нияти пок доштанд, вагарна ба қасаму ваъдаҳои душман бовар намекарданд.

Қаҳрамони дигари халқи тоҷик Сумбоди Муғ низ қурбони қасами дурӯғи душман шуд.

Соли 756 буд. Сумбоди Муғ шӯриши худро бар муқобили арабҳо дар шаҳри Ҷирот оғоз дод. Шӯришгаронро сурхаламон мегуфтанд, чунки ҳама гирди сари худ банди сурх баста буданд.

Интиқом мегирем! – хитоб мекард Сумбоди Муғ. – Истилогарон беҳтарин фарзандони суғдро куштанд. Мо қасоси онҳоро меситонем!

– Интиқом! Интиқом! Интиқом! – сар то сари Ҷирот шунида мешуд ин суҳан.

Шӯришгарон аввал волии Ҷиротро аз тахт сарнагун карданд, чунки вай хушомадгӯи арабҳо буд, ба халқ ҷабр мекард. Волии Ҷирот Сумбоди Муғ таъйин шуд. Ў амр кард, ки ба Балху Бодғису Марвезу Нишопур ва Хатлону Бухоро қосид фиристанд. Қосидон аҳли ин шаҳрҳо ба шӯриш даъват намоянд. Ва ҳамин тавр ҳам шуд: ба зудӣ мавҷи ошӯб Мовароуннаҳру Хуросонро фаро гирифт.

Арабҳо шикаст хӯрданд!

Овозаи ин шикаст ба гӯши халифа Абӯҷаъфар ал-Мансур расид. Абӯҷаъфар андешид, ки бар шӯришгарон ғолиб омада наметавонад. Вай роҳи ҳиларо пеш гирифт. Ба назди Сумбоди Муғ сафирон фиристонд. Сафирон гуфтанд:

– Халифа қувваи шуморо эътироф мекунад. Ба номи «Қуръон»-и шариф қасам меҳӯрад, ки агар шӯришгаронро ором кунед, ӯ Хуросонро ба шумо месупорад.

Сумбоди Муғ андешид, ба худ гуфт, ки халифа ба номи «Қуръон» қасам хӯрда бошад, дурӯғ намегӯяд.

«Қуръон» китоби муқаддас аст ва қасам ба номи ин китоб ношикастанист.

– Ман бояд чӣ кор кунам?

Сафирон гуфтанд:

– Халифа Шуморо ба ҳузури худ меҳонад. Ӯ ҳамаашро ба шумо мефаҳмонад.

Сумбоди Муғ ба назди халифа рафт, Халифа ӯро хуш пазируфт.

Ба шарафи ташрифи ӯ зиёфат дод. Вале шабона, вақте ки Сумбоди Муғ ба хоб рафт, ба ҷаллодон амр кард, ки ӯро ба қатл расонанд.

Ҳамин тавр, Сумбоди қаҳрамон кушта шуд. Аммо шӯриш шикаст нахӯрд. Оташи қаҳру ғазаби мардум боло гирифт. Устод Сис, ки аз аҳли Систон буд, сарвари шӯришро бар ӯҳдаи худ гирифт.

Ҳазрат Сабоҳӣ

ЛУҒАТ:

Волӣ – ҳоким, соҳибихтиёри як вилоят.

Сафир – вакил, миёнарав. **Пазируфтан** – қабул кардан.

Саволҳо:

1. Шӯришгарон аз рӯи кадом аломат номи сурхаламонро гирифтаанд?
2. Барои куштани Сумбод душман кадом ҳиларо истифода бурд?
3. Пас аз кушта шудани Сумбоди қаҳрамон сарвари шӯришро кӣ ба ӯҳда гирифт?

ДАРСИ 33

Феълҳо се замон доранд: замони ҳозира, гузашта ва оянда.

Замони ҳозираи феъл ба саволҳои чӣ кор мекунад? чӣ мешавад? чӣ кор карда истодааст? ҷавоб мешавад.

Замони гузаштаи феъл ба саволҳои чӣ кор кард? чӣ шуд? ҷавоб мешавад.

Замони ояндаи феъл ба саволҳои чӣ кор мекунад? ҷавоб мешавад.

Машқи 161–162. Ба саволҳои чӣ кор кард? чӣ кор мекунад? чӣ мешавад? сетой феъл нависед.

Намуна: Парид, мехонад, гарм мешавад.

Машқи 163. Хонед. Гӯед, ки некӣ карданро дар ҳақиқи касе чӣ тавр мефаҳмед?

БА НЕКӢ–НЕКӢ

...Барои ҷамъ овардани ҳезум ба бодия берун баромада будам. Ва чун рӯз бегоҳ шуд, хостам, ки ҳама қимаҳоро ба як ҷо гирд оварда, мустаҳкам баста, ба манзил муовадат намоям. Аз муқобилам шере падид омад, тарзе, ки асад дар куноми фалакаш аз бими ӯ метарсид. Ҳам чанд говмеше азим ба сӯи ман медавид.

Ман аз ғояти ҳарос ва ҳавл хун дар аъсоб хушк карда, бар ҷои худ сард мондам. Ва чун шунида будам, ки назди мулоқоти шер агар касе забон ба мулоимат ва хушомад кушояд ва худро таслим намояд, шер бар вай тафаҳҳум мекунад. Аз тарси ҷон паҳлу биафтадам ва ба забони гирифта ва лол мегуфтам:

– Шерҷон, Шерҷон, бар ҳоли ман бубахшой ва панҷа ба хуни ман наёлой, ки ман ба қасди ту набаромадаам, балки аз барои ваҷҳи маош омадаам.

Ин гуфта ба пуштвораҳои ҳезум ишора мекардам.

Чун шер тафвиз ва таслими ман мушоҳида кард, шӯрише, ки дошт, таскин ёфта, наздиктар омад ва атрофи маро хуб тааммуқ мекард, ки тир ва туфанг надорам, илло арра ва доси қимабурӣ. Пас дар пеши ман ба сари ду пой биншаст ва бар ман бо чашми хобида менигарист ва ба ямину ясор (чапу рост) кушода медид ва дум мечунбонид. Ташхис кардам, ки бо ман нармӣ дорад... ишора мекард, ки «пештари ман ой», ман аз ҳавли ҷон намефаҳмидам, то даст ба китфи ман ниҳод. Гумон кардам, ки санги осие бар дӯши ман ниҳоданд. Онгоҳ дасти маро ба нохун бикашид ва бар болои

пои худ ниҳод. Дониستم, ки дарде дорад ва маро ба муолиҷаи он меҳонад. Хуб тафаҳҳус кардам, дидам, ки дар миёни ангуштони пои ӯ чӯбе аз ҷангал хазида, шикаста мондааст ва чирк ва рим карда; барои гирифтани ӯ маро ишора ҳамекунанд...

Супориш:

Феълҳои зеринро нависед ва ба онҳо савол гузоред: медавид, шунида будам, бифтодам, ишора мекардам, шунид, дида будам, мебарояд.

ДАРСИ 34

ИНШО АЗ РӮИ РАСМ

ДАРСИ 35

Машқи 164. Аз иншои навиштаатон феълҳоро нависед ва савол гузоред: омад, гарм шуд, баромаданд, мешинонанд, сар карданд, меорад...

БА НЕКӢ–НЕКӢ (давомаш)

Он гоҳ теғча аз киса бароварда ба адои зарифона ва андешаи он ки мабод дарди шер зиёда шуда, бар ман хашм гирад, он чӯбро

аз пой шер ҷудо кардам, ки ба қадри як ангушт тӯл дошт ва хун аз ҷароҳати ӯ метаровид. Ва шер аз ғояти дард чашм пӯшида, дандон меҳонид ва об аз ҳадқааш (чашмаш) мерехт. Ман ба шавқ ҷароҳаташро мемакидам ва зардоби онро ба ҳар тараф ба тӯфӯ меандохтам. Ала-л-фавр ҷомаи худро чок карда, парча бардоштам ва ба риштае ҷароҳати ӯро маҳкам бастам ва пушт ва паҳлуи ӯ бихоридам. Шер сар бардошт ва ба пой нигоҳ карда, изҳори башорат намуда бархост, саҳеҳ ва солим рӯй ба роҳи омадаи худ ниҳод. Ман эмин ва мутмаин ҳезумҳоро фароҳам оварда, бардошта бар пушт ниҳодам ва озими манзил гаштам.

Пеш аз он ки ба деҳа расам, дидам, ки боз он шер ба таъҷили тамом меояд... Тарсидам, ки балои рафта боз омад... Дар ин замон бо ман расида гӯсфанди фарбеҳ бар гардани худ дошт ва он гӯсфанд бе ҳис ва ҳаракат ҳамчу мурдае пой ва сар овезон, оварда, пеши ман оҳишта ниҳода, ала-л-фавр баргашт.

Дидам, ки гӯсфанд зинда аст ва ҳеҷ захм ва ҷароҳат бар аъзояш нест, ғоят он ки аз хавфи хасм ғаше оварда, бешуур гашта. Ала-л-фавр ӯро забҳ намудам (сар буридам), мабод, ки то ба деҳа расидан қолаб тижӣ кунад (ҷон диҳад). Он гоҳ ӯро ба хона кашидам ва чандин рӯз ба рафоҳият гузаронидам...

Аҳмади Дониш

ЛУҒАТ:

Бодия – дашт.

Падид – пайдо.

Аъсоб – рағзо.

Мулоҳот – ҳайбат.

Ваҷҳ – сабаб.

Ташхис – муайян, аниқ.

Ала-л-фавр – фавран, дарҳол, ба зудӣ.

Муовадат – баргаштан, пас омадан.

Асад – номи моҳ (август), шер.

Куноми фалак – мадор (орбита).

Тафаҳҳум – раҳм.

Тафвииз – эътимод.

Тааммуқ – мушоҳида, муоина.

Супориш:

Феълҳои зеринро нависед ва ба онҳо савол гузоред: баромада будам, бегоҳ шуд, хостам, медавид.

Машқи 165. Хонед. Мазмуни ҳикояро бори дигар нақл кунед.

Машқи 166. Ба ҷои нуқтаҳо калимаҳои мувофиқ ёфта, ҷумлаҳо тартиб диҳед ва савол гузоред.

...борид
...хунук шуд

...давид
...парид

ДАРСИ 36

МУҚАННАЪ

Ҳар ҳафта рӯзи ҷумъа дар чаҳорбоғи оташкадаи шаҳри Марв издиҳоми бузурги мардум гирд меомад ва як марди тахминан чилсолаи қавипайкар, ки ришу мӯйлаби сиёҳаш ба чехрааш хеле мезебид, ба онҳо мегуфт:

– Душманон дар ватани мо шоҳона зиндагӣ доранду мо худ гадоём. Чаро? Аз кучост чунин беадолатӣ? Пайи пойи арабҳоро бояд аз ин хок тоза рӯфт! Муттаҳид шавед, бародарҳо! Исён мекунем!

Ин мард Ҳошимпури Ҳаким буд, ки бо лақаби Муқаннаъ машҳур аст. Ӯро арабҳо бад меканданд ва таъқиб мекарданд. Аз ин сабаб пинҳон мегашт, одатан ба сар чодар мекашид, то ӯро нашиносанд. Лақаби Муқаннаъ, ки маънояш Чодарпӯш аст, барои ҳамин ба Ҳошимпури Ҳаким дода шуда буд.

Арабҳо боре Муқаннаъро дастгир карда, ба зиндони Бағдод афканданд. Аз ин зиндон касе зинда барнамегашт. Арабҳо Муқаннаъро мезаданд, ташнаву гушна нигоҳ медоштанд, маҷбур мекарданд, ки аз мубориза даст кашад ва тарафи онҳоро гирад. Аммо Муқаннаъ аз раъяс барнамегашт. Вай бовар дошт, ки дӯстонаш ба зудӣ меоянд, то ӯро озод кунанд. Ҳамин тавр ҳам шуд: дар яке аз шабҳои тор Муқаннаъ бо кӯшиши пайравонаш аз зиндони машҳури Бағдод гурехт. Вақте ки ин хабар ба гӯши халифа ал-Маҳдӣ расид, ӯ моту маҳбут монд.

– Муқаннаъ аз ин зиндон чӣ тавр гурехта бошад? – ангушти ҳайрат газид халифа Маҳдӣ. – Ё тавба! Ӯро зуд дастгир кунед, ки бар сарамон балоҳои азим меорад!

Вале ин кори осон набуд. Муқаннаъ вакилонашро барои ба шӯриш тайёрӣ дидан ба Самарқанду Бухоро, Кешу Насаф ва Ҳуҷанд фиристода, худ ба Марв раҳсипор шуд.

Арабҳо хавотир шуда, соҳилҳои дарёи Омуро посбонӣ мекарданд. Онҳо намехостанд, ки Муқаннаъ аз Марв ба Мовароуннаҳр гузарад.

Вале Муқаннаъи ташнаи қасос боз диловарӣ кард; ба сар чодар кашида, аз мобайни посбонони араб гузашт ва ба Наршах омад.

Хуллас, шӯриши Муқаннаъ, ки шӯриши сафедҷомаҳо низ мегӯянд, сар шуд. Дар чанд рӯз аҳли Мовароуннаҳр ба по хест.

Халифа ал-Маҳдӣ ба муқобили сафедҷомагон лашкари Ҷабраил ибни Яҳёро фиристод.

Аммо Ҷабраил ибни Яҳё дурудароз ҳарб карда натавонист, роҳи гурезро пеш гирифт. Халифа дар ғазаб шуда, лашкари Муслимро ба ҷанг фиристод. Ин дафъа ҳарб кашол ёфт. Муслиму Муқаннаъ ду сол ҷангиданд. Гоҳ арабҳо ғолиб мешуданд, гоҳ сафедҷомаҳо. Аз ду ҷониб ҳам аскарӣ бисёр кушта мешуд.

– Наҳаросед! – мегуфт Муқаннаъ ба пайравонаш. – Ақиб нагардед! Қувваи лашкари Муслим кам шуд, мо ғалаба мекунем!

Дар ҳақиқат Муқаннаъ бояд ғолиб мешуд, лекин ашрофони маҳаллӣ, ки дар шӯриш иштирок доштанд, хиёнат карданд. Онҳо банохост тарафи Муслимро гирифтанд. Қувваи сафедҷомаҳо яқбора коҳид. Аз ин сабаб Муқаннаъ соли 783 шикаст хӯрд.

Муслим қалъаи Наршахро забт ва муҳофизони онро қатл кард. Муқаннаъ таслим нашуд, худкушӣ кард. Охирин сухани ӯ ин буд:

– Эй араб! Бишна, ки озодии ватани ман наздик аст!

Ҳазрат Сабоҳӣ

ЛУҒАТ:

Пур – писар.

Раъй – қавл.

Наршах – маҳалле дар наздики Бухоро.

Савол ва супориш:

1. Сабаби ба лақаби Муқаннаъ машҳур шудани Ҳошимро бигӯед.
2. Муқаннаъ издиҳоми мардумро ба чӣ даъват мекард?
3. Муқаннаъ чӣ тавр аз зиндони Бағдод озод шуд?
4. Нақл кунед, ки Муқаннаъ дар кучоҳо ва муқобили кихо мечангид?
5. Чаро шӯриши Муқаннаъ шикаст хӯрд?

ДАРСИ 37

Машқи 167. Хонед. Гӯед, ки аскарони мо фашистонро чӣ хел фиреб доданд?

Мошинҳои боркаши фашистӣ ба беша... Барф... Бӯрон... Аскарони мо бошанд, дар беша паси буттаҳо... Онҳо роҳи бешаро посбонӣ... Ҳама чизро... Аммо худашон... Хилъати сафед... Атроф ҳам аз барф... Фашистон гумон..., ки онҳо барфтӯдаанд. Вале нохост аз даруни як барфтӯда тирҳо парида... Афсарон ва аскарони фашист ба замин яксон...

Супориш:

1. Матнро нависед, ба ҷои нуқтаҳо феълҳои заруриро гузоред.
2. Ҷумлаи зеринро шарҳ медиҳем:
Аскарон хилъати сафед пӯшидаанд.
Аскарон – исм, исми ҷамъ, бо пайвандаки ҷамъсози – он омадааст, ба саволи кӣҳо? ҷавоб мешавад;
хилъат – исм, аломати сакта дорад, ба саволи чӣ? ҷавоб мешавад;
сафед – сифат, ба саволи чӣ хел? ҷавоб мешавад;
пӯшидаанд – феъли замони гузашта, ба саволи чӣ кор карданд? ҷавоб мешавад.

Машқи 168. Хонед. Мазмуни матнро нақл кунед.

ҲИКОЯТ

Рӯзе амире ба шикор рафт. Ногоҳ море тарсон пеши ӯ расид ва гуфт:

– Эй амир, маро ҷой бидеҳ, ки пинҳон шавам.

Амир гуфт:

– Чаро тарсон ҳастӣ?

Мор гуфт:

– Душман чӯбе гирифта, дунболи ман меояд.

Амир бар мор раҳм кард ва дар остини худ ӯро ҷой дод. Баъди як лаҳза марде бо чӯб он ҷо расид ва пурсид:

– Мори сиёҳе аз пеши ман гурехта омадааст. Ту оё онро надидай?

Амир гуфт:

– Не.

Он мард ба чап ва рост назар кард, морро надид, роҳи худ пеш гирифт.

Амир гуфт:

– Эй мор, душмани ту рафт, акнун ту низ роҳи худ пеш гир.

Мор гуфт, ки туро хоҳам газид ва хоҳам кушт. Баъд аз он хоҳам рафт. Намедонӣ, ки ман душмани туам. Ту саҳт аҳмақ ҳастӣ, ки бар ман эътимод кардӣ ва раҳм намудӣ, маро ба остини худ ҷой додӣ.

Амир гуфт:

– Эй мор, бо ту некӣ кардаам, чаро бо ман бадӣ кардан мехоҳӣ?

Мор гуфт:

– Хирадмандон гуфтаанд, ки бо ҳар кас некӣ кардан хуб нест.

Амир тарсид ва пушаймон гардид ва дар дили худ андешид, ки алҳол чӣ гуна аз дасти ӯ ҷон бадар барам ва инро аз остин берун кунам? Чустӣ ба кор бурд ва морро гуфт:

– Эй мор, море дигар меояд. Ману ту сухан пеши ин мор изҳор кунем. Агар ин сухани ту писанд кунад, пас ҳар чӣ хоҳӣ, бо ман бикун.

Мор чун рӯи худ гардонид ва ба тарафи мори дигар дида дӯхт, филҳол амир фурсат ёфта, санге ба сараш зад ва онро кушт.

Зайниддин Восифӣ

ЛУҒАТ:

Эътимод – бовар.

Алҳол – ҳоло.

Бадар – раҳ.

Чустӣ – чолокӣ, ҳилла.

Филҳол – фавран, ба тезӣ.

Супориш:

1. Амир кучо рафт?
2. Мор чӣ гуфт?
3. Мард аз амир чӣ пурсид?
4. Амир чӣ гуфт?
5. Мор ба амир чӣ кардан хост ва амир чӣ кард?

Машқи 169. Афсонаи зеринро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Рӯзе байни мору уқоб ҷанги калон рӯй дод. Мор зӯр баромада, худро гирди уқоб печонд. Уқоб беҳол шуд. Шикорчӣ омаду уқобро аз марг наҷот дод.

Мор ба хашм омада, захирашро ба шохи гов, ки шикорчӣ бо он об менӯшид, зад. Шикорчӣ, ки аз ин воқеа хабардор набуд, шохро аз оби чашма пур кард ва хост бинӯшад. Дар ҳамин вақт уқоб аз кучое пайдо шуд ва чанг зада шохро гирифт ба ҳаво парвоз кард.

Супориш:

Мазмуни афсонаро нависед ва ба зери феълҳое, ки ба саволи чӣ кор кард? ҷавоб мешаванд, хат кашед.

Нақша:

1. Чанги байни мору уқоб.
2. Беҳол шудани уқоб.
3. Наҷот додани уқоб аз марг.
4. Ба хашм омадани мор.
5. Қасос гирифтани мор аз шикорчӣ.
6. Пайдо шудани уқоб ва наҷот ёфтани шикорчӣ.

ДАРСИ 38

ПЕШВОИ ХАЛҚИ ТОҶИК

Исмоили Сомонӣ пешвои халқи тоҷик мебошад. Ӯ абераи Сомон аст. Аз авлоди Сомон фарзандони зиёде донишманду ватандӯст ба воя расидаанд. Худи Сомон аз аҳли Самарқанд (ба тахмини дигар аз Балх) буд ва дар идораҳои бонуфузи Хуросон адои вазифа мекард. Чор набераи ӯ – Нӯҳ, Аҳмад, Яҳё ва Илёс ҳокими вилоятҳои Самарқанд, Тошканд, Фарғона ва Ҳирот буданд. Яъне сулолаи сомониён аз ҳаминҳо иборат буданд. Онҳо давлати бузургу мустақил доштан меҳостанд.

Соли 892 Исмоил ҳокими давлати сомониён шуд ва ҳамонро Бухороро пойтахти ин давлат эълон намуд.

Он вақт ба шаҳру деҳот қабилаҳои торочғари туркон зуд-зуд ҳамла меоварданд. Исмоил бар зидди онҳо мубориза сар кард, чунки туркони кӯчиро торумор накарда, ба давлати бузург ҳокимӣ кардан аз имкон берун буд. Ду сол пас, соли 894, туркҳои кӯчӣ шикаст хӯрданд.

Халифаи Бағдод бовар надошт, ки давлати сомониён пурзӯр аст.

Аммо шикаст хӯрдани туркҳо халифаро ҳайрону хавотир кард. «Агар сомониёнро сусту пароканда накунам, – андешид халифа, – минбаъд ба ман итоат намекунанд. Исмоилро тарсондан даркор не! Исмоилро куштан даркор!»

Вале ин кори осон набуд. Халифа аз ғазаби халқ метарсид, зеро Исмоил аллакай маҳбуби ҳамагон гашта буд. Аз ин сабаб халифа дуру дароз пайт поиду андеша кард ва фақат соли 898 ба қароре омад. Яъне вай хост, ки тоҷикро бо дасти тоҷик нобуд созаду макру ҳилаи худро пинҳон дорад. Ӯ ба ҳокими Хуросон Амри Лайс гуфт:

– Агар Исмоилро саркӯб намой, Мовароуннаҳрро мегирӣ! Туро оянда дурахшон аст, ҳокими кишвари бузург хоҳӣ шуд! Шитоб кун!

Амри Лайс ба хотири обрӯ ва эътибор ёфтани як сол ба Бухоро лашкар кашид.

Аз Амри Лайс Исмоил наҳаросид. Вай ба мардуми кишвар рӯ оварду гуфт:

– Мардуми шариф! Амри Лайси хоин мехоҳад, ки моро дубора гуломи бегонагон созад. Агар инро хоҳед, хомӯш шинед, агар озод будан хоҳед, бар зидди ӯ бархезед!

Аҳли Бухорову Самарқанд ва Фарғонаву Хатлон ба даст силоҳ гирифтанд. Дар қарибии Бухоро ҳарби шадид ба амал омад ва соли 900 лашкари Амри Лайс ихотаву торумор карда шуд. Исмоил Хуросонро низ ба давлати худ муттаҳид сохт ва хоки кишварашро бузургтар намуд. Вай халифаро дигар эътироф нанамуд.

Аз ҳамин аср даври тиллоии давлати сомониён оғоз ёфт ва фарҳангу забони форсӣ-тоҷикӣ дубора эҳё шуд. Бузургони илму фарҳанги мо Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Абӯлқосими Фирдавсӣ, Абӯалӣ ибни Сино ва даҳҳо тани дигар маҳз дар ҳамин давр умр ба сар бурдаанд.

Ҳазрат Сабоҳӣ

Саволу супориш:

1. Номи давлати Сомониён аз куҷо гирифта шудааст?
2. Барои ҳаёти осоиштаи Сомониён киҳо халал мерасонданд?
3. Халифаи Бағдод чӣ мақсад дошт?

4. Исмоил ба мардуми кишвари худ чӣ муроҷиат кард?
5. Ҳарб ба ғоидаи кӣ анҷомид?
6. Дар давраи Сомониён кадом бузургони илму фарҳанги мо зиндагӣ кардаанд?

ДАРСИ 39

Машқи 170. Аз матни «Исмоили Сомонӣ» феълҳои зеринро нависед ва савол гузоред:

ёд мекунад

пароканда накунад

ҳоким хоҳӣ шуд

меҳоҳад

сарқуб намоӣ

мегири

хомӯш шинед

бархезед

Машқи 171. Хонед. Мазмуни ҳикоятро нақл кунед. Гӯед, ки чаро сарватманд гирия мекард, мӯйҳои худро меканд?

САРВАТМАНДИ ХАСИС

Сарватманди хасисеро ҳикоят кунанд, ки тамоми дороии худро фурӯхт ва дар иваз чанд хишти тилло харид. Хиштҳоро дар назди девори кӯҳнае дафн кард.

Сарватманд ҳар рӯз мерафт ва аҳвол мегирифт, то касе онро набардорад. Яке аз муздурони ӯ аз он ҳаракати ӯ ҳайрон шуд.

Ин муздуркор рӯзи дигар рафт, заминро ковид ва хиштҳоро дузида, фирор кард. Марди сарватманд омада дид, ки ҳазонаи ӯро дузд бурдааст. Аз ин сабаб шурӯъ кард ба гирияву зорӣ, ҳатто аз ғуссаи зиёд мӯйҳои худро меканд, бар сару рӯи худ мезад. Яке аз ҳамсояҳо бетобии ӯро дида, насиҳаткунон гуфт:

– Ин қадар ғаму андӯхро ба худ роҳ мадеҳ, бирав чанд дона сангро дар ҳамон ҷо дафн карда, тасаввур кун, ки ҳамон хиштҳои тиллост.

Барои ниҳодан чӣ сангу чӣ зар.

Аз Луқмони Ҳаким

ЛУҒАТ:

Муздур – хизматгор.

Фирор кард – гурехт.

Ҳазона – ҳазина, ҷойи сарват.

Супориш:

Феълҳои ҳикоятро пайдо кунед, нависед ва савол гузоред.
 Ҷумлаи «Барои ниҳодан чӣ сангу чӣ зар» чӣ маъно дорад?
 Ҷамсоия сарватманд ба ӯ чӣ насихат кард?

Машқи 172. Хонед. Гӯед, ки шумо китобчаи «Пиёлаи гули нор»-ро хондаед? Албатта, хонед.

МУШ ВА ШУТУР

«...Муш ва шутур дӯсти ҷонӣ буданд. Шутур бовиқор якто-якто қадам мемонд ва оҳиста гап мезад.

Муш ҳам мехост, ки шутур барин бошад. Шутур барин оҳиста қадам монданӣ мешуд, вале аз рӯи одат якбора питир-питиркунон тохта мерафт. Мехост бо овози пасту ғафс гап занад, вале якбора чиррос мезад...»

Чунин безҳтиётӣ ва беандешагиҳояш ба сари муш азобу кулфатҳои бисёре овард. Рафта-рафта сустпаймонӣ ва фиребгарӣ барин хислатҳои бади муш ошкор шуд ва шутур ҳам оқибат аз муш рӯ гардонд.

Супориш:

Матнро рӯбардор намоед ва зерин феълҳоро, ки ба саволҳои ҷӣ кор мекунад? ва ҷӣ мешаванд? ҷавоб мешаванд, хат кашед.

ДАРСИ 40**ҚАҲРАМОНИ ХАЛҚИ ТОҶИК ТЕМУРМАЛИК**

Дар аввалҳои асри XIII лашкари истилогарони муғул бо сардории ҷанговари бераҳм Чингизхон ба хоки Хуҷанд зада даромаданд. Мардумро ғорат намуда, хонаҳоро месӯзонданд, одамону бераҳмона мекуштанд. Халқи Хуҷанд бо сардории Темурмалик ба ҷимояи ватани худ бархост.

Темурмалик барои иҷрои ин мақсади худ дар миёнаи оби дарёи Сир ҷазирае ёфта, дар он ҷо як қалъаи мустаҳкам бино намуданро сар кард.

Темурмалик баъд аз тамом намудани сохтмони қалъа он ҷоро бо озуқа ва аслиҳа пур кард. Хубтарин аслиҳаи ҷангии он замон шамшер, ханҷар, найза, табарзин ва камону тир буд. Ғайр аз ин Темурмалик устоҳои дуредгари Хуҷандро ғун карда, 12 киштии бодбонӣ созонид ва вазифаи сармуҳандисиро худаш иҷро менамуд...

Темурмалик наздик расидани чингизиёнро шунида, аз 12 киштии сарпӯшидаи худ 6 киштиро ба сафар тайёр намуд. Вақте ки чингизиён ба канори оби Хуҷанд – дарёи Сир расида, барои худ гузаргоҳ меҷустанд, он шаш киштии душманро ба зери тирборон гирифтанд.

Шаб омад. Чингизиён аз канори об дуртар рафта, манзил карданд. Темурмалик ҳам бо киштиҳои худ аз сафи ҷанг ба пеши қалъаи обии худ баргашт. Ў як қисм ҷавонро, ки рӯзи гузашта дар ҷанг иштирок накарда буданд, бо яроқи аслиҳа мусаллаҳ гардонда, шабона ба сафар баромад. Дар ҳолате, ки муғулон дар масти хоб буданд, Темурмалик фурсатро ғанимат шуморида, фармон дод, ки якбора ба урдугоҳи душман ҳуҷум оварданд. Ҷанговарон аввал посбонро куштанд ва дар миёнаи кӯшун даромада, лашкаргоҳро зеру забар карданд.

Дар ҷангҳои обӣ Темурмалик ҳеҷ талафот наметодда бошад ҳам, дар ҷангҳои шабохунӣ бе талафот намегашт. Муғулон хоҳ дар ҷанги обӣ бошад, хоҳ дар ҳуҷумҳои шабохунии Темурмалик, беандоза талафот медоданд.

Чингизиён баъди аз об гузаштан ба тарафи шаҳри Хуҷанд ҳаракат карданд. Муғулони ваҳшӣ ҳамаи ободихоро сӯхта вайрон карда пеш мерафтанд. Шаҳр дар муҳосира монд. Вақте ки шабона муғулон ба сари аҳолии ба шаҳр ногаҳонӣ рехтанд, халқи ватандӯст то ҷон доштанд, ҷангида, бисёриҳо дар майдони мубориза кушта шуданд...

Фоҷиаи таслими шаҳри Хуҷанд ва қатли ом карда шудани аҳолии он барои Темурмалик як мусибати пурзӯри ногаҳонӣ шуд...

ЛУҒАТ:

Урдугоҳ – лашкаргоҳ.

Шабохун – шабона ба душман ногаҳон ҳамла овардан.

Савол ва супориш:

1. Дар аввалҳои асри XIII истилогарони муғул ба кучо зада даромаданд ва онҳо ба чӣ корҳо машғул шуданд?
2. Темурмалик барои ҳимояи ватани худ чӣ корҳо кард?
3. Темурмалик ба чингизиён чӣ гуна зарбаҳо мезад?

ДАРСИ 41

Машқи 173. Матни зеринро нависед, ба зери феълҳо хат кашида, савол гузored.

ОЗОДА

Духтарчае ба дугонааш гуфт:

– Ба бетартибию чиркинӣ тобам нест, озодагиро дӯст медорам. Агар дар хона ягон ҷоро чиркин кунам, даррав ба модарам мегӯям, ки тоза карда монанд.

Савол ва супориш:

Шарҳдиҳӣ. Озода духтарчаи озода мебошад. Оё хуб аст, ки ҷои чиркинкардаи Озодаро модараш тоза кунад?

Машқи 174. Аз тиреза берунро мушоҳида намоед ва доир ба обу ҳаво, парандаҳо, дарахтон ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Машқи 175. Хонед. Мазмуни афсонаро нақл намоед.

КАБК ВА РҶБОҲ

Боре рӯбоҳ кабки фарбеҳро дида, хост, ки онро дошта хӯрад. Вай лабҳояшро лесид ва бо худ андеша кард: агар ба он ҳамла кунам, парида меравад. Чӣ тадбир ба кор барам, ки гӯшти мулоимро хӯрам?

Оқибат рӯбоҳ гуфт: «Падарҷони марҳуми ман гуфта буд, ки кабк агар чашмонашро пӯшад, аз дигар кабкҳо хуштар мехонад».

Кабк ба рӯбоҳ бовар карда, чашмонашро пӯшид ва хондан гирифт. Рӯбоҳ дарҳол ҷаҳид ва онро бо дандонҳояш қапид.

Кабк фаҳмид, ки рӯбоҳ ӯро фиреб додааст ва гуфт:

– Бародарҷон маълум мешавад, ки тақдири ман чунин будааст, ки ту бояд маро бихӯрӣ. Акнун аввал дар ҳаққи падари ман дуо бихону баъд маро бихӯр.

Рӯбоҳ даҳонашро кушод, то ки дуо бихонад, кабк бошад, фирри парвоз карда рафт.

Супориш:

Мазмуни афсонаро нависед ва ба зери феълҳо хат кашед.

Нақша:

1. Ба кабк дучор шудани рӯбоҳ.
2. Андешаи рӯбоҳ.
3. Фиреб хӯрдани кабк.
4. Ҳилаи кабк ва наҷот ёфтани он.

ДАРСИ 42

Баъд аз фоҷиаи Хуҷанд кори Темурмалик рӯз то рӯз душвор шудан гирифт: озуқа ва яроқу аслиҳа аз ҳеҷ ҷо ба ӯ намеомад.

Темурмалик дид, ки дар қалъаи обӣ истодан дигар фоидае надорад. Ӯ қарор дод, ки ба ягон ҷои дигар сафар кунад ва ба душман зарба занад. Бо фармони Темурмалик ҷанговарон ҳар чизеро, ки дар қалъа буд, ба киштиҳои сарпӯшида бор карда, шабона ба сафар баромаданд. Муғулон баъд аз сафед шудани рӯз аз сафар кардани Темурмалик хабардор шуда, роҳашро занҷирбанд карданд. Ҳамин ки киштӣ ба занҷир наздик расид, Темурмалик бо табарзин бо як зарба занҷирро пора-пора кард. Киштиҳо пеш мерафтанд. Чун ӯ дид, ки дар он наздикиҳо аз душман хавфе нест, фармон дод, ки бору бунаҳ ва асбобу аробаҳоро ба хушкӣ бароранд.

Ҷанговарон роҳи биёбонро пеш гирифтанд... Вақте ки Темурмалик сиёҳии душманҳоро дид ва шумораашонро тахмин кард, ҷанговарони худро пеши худ гирд оварда гуфт:

– Ҷавонони қаҳрамони ватандӯст! Имрӯз ин ҷанг дар шароите мегузарад, ки душман аз мо чандин баробар зиёд аст. Дар ин ҷанг

танҳо касе иштирок карда метавонад, ки нисбат ба душмани хунхор ғазаби бисёр дошта бошад, ҷони худро ба кафи даст гирифта, синаашро сипар карда, ба майдон даромада тавонад.

Чун муғулон наздик расиданд, Темурмалик нафарони худро ба тирборон фармон дода, худаш ба тарафи муғулон асп давонда, худро дар қалби душман зад. Ў бо ҳамлаҳои паёпай чингизиёро сар мезад, даст мебурид, по мешикаст.

Вақте ки торики ҳама ҷоро фаро гирифт, муғулони зиндамонда аз майдон баромада рафтанд ва Темурмалик ҳам, ки аз чанд ҷои баданаш захмдор шуда буд, ба қароргоҳи худ омада дид, ки дар он ҷо на бору бунаҳ мондааст ва на аспу одам...

Дар торикии шаб муғулҳо Темурмаликро дастгир карда, ба пурсиш сар карданд:

– Ту Темурмалик нестӣ? – Қатағанӯғлон ба чашмони Темурмалик чашм дӯхта пурсид.

Темурмалик инкор карданро ба шаъну шарафи худ муносиб надида:

– Оре, ман ҳамон Темурмалики хучандиам, ки яккаву танҳо ҳазорҳо шумо чингизиёни хунхорро, чунон ки саги газандаро кушанд, куштам! – гуфт...

Муғулҳо шӯрида, бо шамшерҳои луч аз ҷо бархостанд ва бо ишорати Қатағанӯғлон шамшерҳояшонро ба сари Темурмалик ҳавола карданд.

Темурмалик ҳам аз ҷо бархост ва сӯтаи дарवेशиашро бар дами теги муғулон сипар карда, табарзинро ба кор даровард. То захмҳои қорӣ хӯрда, ба замин ғалтиданааш чандин муғулро бо зарбаи табарзин ба замин хобонид.

Дар ҳамин вақт ҷавоне барқвор аз дари хонаи сиёҳ даромада аз байни гурӯҳ ба худ роҳ кушода, ба Темурмалик наздик шуда дид, ки ӯ ғалтида, ва дастаи табарзин ҳанӯз дар дасташ аст, ҷавон ҳам шуда, табарзинро ба даст гирифт ва дар навбати аввал бо як зарба сари Қатағанӯғлонро монанди ошқадуи лухсида пош хӯронд ва баъд аз он бо зарбаҳои паёпай чандин муғулро аз по афтонд ва бо захмҳои гарон худаш ҳам ба болои мурдаи Темурмалик афтид.

Ин ҷавон писари Темурмалик буд, ки аз паи ҷустуҷӯи падараш баромада буд.

Хуҷандиён пеш аз гӯрондани падари қаҳрамонашон – Темурмалик ва писараш аз миёнбанди Темурмалик халтачае ёфтанд, ки дар вай як каф хок ва як порча коғази хатнок буд. Хатро хонда, диданд, ки дар он ҷо чунин навишта шуда буд:

«Эй он, ки мурдаи ман ба дастат меафтад, агар неkhoҳи одамон ва ватандӯст бошӣ, маро ба ин як каф хок гӯрон, ки ин ёдгории ватани азизи ман аст!»

Садриддин Айни

Савол ва супориш:

1. Баъди фоҷиаи Хуҷанд Темурмалик чӣ қарор дод?
2. Ӯ ба ҷанговарон чӣ мувоҷиҳат кард?
3. Аз диловариҳои Темурмалик нақл кунед.
4. Темурмалик ба саволи муғулон «Ту Темурмалик нестӣ»? чӣ ҷавоб дод?
5. Ба ёрии Темурмалик кӣ омад?
6. Дар вақти гӯрондани Темурмалик аз миёнбанди ӯ чӣ ёфтанд ва дар хат чӣ навишта шуда буд?

ДАРСИ 43

Машқи 176. Ҷумлаи зеринро нависед, зери феълҳо хат кашед ва савол гузоред.

Ӯ чингизиёно сар мезад, даст мебурид, по мешикаст.

Машқи 177. Худатонро санҷед. Дар зер чанд феъл дода шудааст? Шумо онҳоро ба ду сунун ҷудо кунед:

Хӯрад, лесад, мехонад, ҳаловат мебарад, маълум мешавад, гуфт, дӯст медорам, баровард, тайёр мекунам, расм кашид, расм мекашам, эҳтиром мекунам, суруд хонд, рақс мекунад.

Машқи 178. Хонед. Мазмуни афсонаро нақл кунед.

РҶБОҶИ КАБУД

Рӯбоҳе дар наздики шаҳр хона дошт. Шабҳо вай дар бозор гашт карда, майдапораҷаҳои гӯшт ва равғанҳоро мечинд. Як бор вай ба дӯкони рангрез даромада монд ва ҳама ҷояш ранги кабуд шуд.

Бо ҳамин ҳол ба ҷангал рафт. Дар он вақт ҳайвонҳои ваҳшӣ ба худ ўро подшоҳ интиҳоб карданд. Рӯбоҳ ба ҳукмронӣ сар кард. Ҳатто паланг ва бабрҳо ба ў мутеъ шуданд. Аммо ҳукмронии рӯбоҳ дер накашид. Борон борида, ранги кабудӣ вай шуста шуд. Он гоҳ рӯбоҳи малларангро ҳама шинохтанд.

Супориш:

Мазмуни афсонаро мухтасар нависед ва зери феълҳо хат кашед.

Нақша:

1. Ба дўкони рангрез даромадани рӯбоҳ.
2. Подшоҳ интиҳоб шудани рӯбоҳ.
3. Шинохтани рӯбоҳ ва шарманда шудани ў.

ДАРСИ 44

ШҶРИШИ ВОСЕЪ

...Восеъ дар баландии болои хонаи худ, ки Болои Чанорҳо ном дошт, хирман мекўфт. Мансабдорони беки Балҷувон омада, аз ў 4 танга андозии «ноҳақона» талаб мекунанд. Восеъ пул надошт. Мансабдорон ба сухани Восеъ бовар накарда, ўро маҷбур мекунанд, ки андозро супорад. Дар ин вақт Восеъ ба мансабдорон ҳамла намуда, онҳоро аз асп зада меафтанад ва то ба худ омадани онҳо ба тарафи Судара мегурезад.

Ин ҳамлаи қаҳрамонона оғози шўриши Восеъ гардид.

Восеъ ҳамчун ҷувозкаши равғанфурўш ба деҳаҳои Ховалингу Балҷувон рафтуо дошт, аз деҳқонон зағир мехарид. Равғани худро ба бозор ҳам мебард. Бозор маркази ҷамъомади деҳқонон буд ва Восеъ бо корнамоии худ ба халқ писанд омада буд.

Шўриши Восеъ асосан соли 1888 сар задааст. Восеъ дар оғози шўриш дар 10 рўз деҳаҳои Судара ва Шўробдараро тай карда, мардумро ба шўриш даъват кардааст.

Дар ибтидои шўриш дар паҳлуи Восеъ 11 тан ҳамдиёронаш саф ороистанд. Даре нагузашта адади шўришгарон ба 100, баъдтар ба 600 кас расидааст. Онҳо дар бадали 20 рўз дар Сурсақова манзил

гузошта, ба мубориза тайёри мебинанд. Ӯ интизори ёри аз Кӯлобу Ҳисор будааст. Бо вучуди ин ба умеди ёри нашуда, ба бошишгоҳи сарбозон ҳамла меорад. Дар задухӯрди аввал Восеъ ғалаба мекунад. Ин ғалаба рӯҳи шӯришчиёнро бардошт ва сафи онҳо зиёд шуд. Шӯришчиён ба ҳуҷум мегузаранд ва деҳаи Хӯҷаи Балҷувонро мегиранд. Сарбозони Балҷувон аз ғалабаи Восеъ ба тарс афтода, мегурезанд. Ба шӯришчиён муяссар мешавад, ки қалъаи Балҷувонро низ ишғол намоянд. Амлоқдори Ховалинг, ки сарбоз надошт, мегурезад. Ҳамин тавр, ҳукмронии Восеъ ва шӯришгарон дар Балҷувон 8 рӯз давом мекунад.

Дар ҷанги дуюм, ки тақрибан ҳазор нафар шӯришгарон иштирок доштанд, Восеъ шикаст хӯрд. Дар ин ҷанг ба ғайр аз сарбозони беки Балҷувон боз сарбозони Кӯлобу Ҳисор низ иштирок кардаанд.

Бекҳо мақсад гузошта буданд, ки Восеъро дастгир кунанд. Восеи шикастхӯрда ба назди ошнояш – Юнус ба деҳаи Гулдара меояд. Юнус ӯро пинҳон намуда, ҳар рӯз ба Восеъ хӯрок бурда меод. Аз ҷои паноҳ ёфтани Восеъ Давлат қаравулбегӣ хабардор мешавад. Восеъ аз ин дарак ёфта паноҳгоҳи худро тарк мекунад. Ӯ ба Девлох ном кӯҳ паноҳ меёбад. Давлат қаравулбегӣ дӯсти бовафои Восеъ Юнусро даст мегирад, ӯро ваҳшиёна ба сараш рағғани доғшуда рехта мекушад.

Восеъро бо роҳи ҷанги тан ба тан ҷазо дода натавонистанд. Бинобар он ҳокимон роҳи хиёнатро пеш гирифтанд. Маҳмадалӣ, ки ба ӯ ҷуфти гов ва сарупо ваъда карданд, барои ба Восеъ хиёнат кардан розӣ мешавад. Оқибат Восеъро бо роҳи фиребу найранг асир намуда, ба қалъаи Балҷувон мебаранд ва ба зиндон мепартоянд.

Муборизаи симоҳаи шӯришгарон бо сардории Восеъ бо хиёнати як нафар нобакори буздил сабаби қатли ин марди далеру шуҷоъ дар Шаҳрисабз, дар назди амир Абдулаҳад гардид.

А. Мухторов

Саволҳо:

1. Сабаби асосии шӯриш дар чист?
2. Оғози шӯриши Восеъ аз чӣ сар зад?
3. Сабаби ба даст афтодан ва қатл шудани Восеъ дар чӣ буд?
4. Ба хотираи Восеъ чӣ корҳо карда шудааст?

ДАРСИ 45

Машқи 179. Хонед. Гӯед, ки дар хусуси Сурайё чӣ гуфта шудааст?

Сурайё аз паси тиреза ба берун назар кард. Осмонро тумани ғафс фаро гирифта буд. Вай берун баромад. Ҳаво нам буд ва ба димоғи одам бӯи борон мерасид.

Супориш:

1. Матнро нависед ва ба зери феълҳо хат кашед.
2. Шарҳдиҳӣ: Осмонро тумани ғафс фаро гирифта буд.

Машқи 180. Феълҳоро хонед ва онҳоро мувофиқи саволҳои чӣ кор мекунад? ва чӣ мешавад? ба гурӯҳҳо ҷудо карда нависед: Мехонад, ором мешавад, месарояд, мерақсад, калон мешавад, медавад, тамошо мекунад, сар мешавад, мерезад, мепазад.

чӣ кор мекунад?

чӣ мешавад?

мехонад...

ором мешавад...

Машқи 181. Хонед ва гӯед, ки падар ба фарзандҳояш чӣ супориш медиҳад?

Дар замони хеле қадим падару модаре зиндагӣ мекарданд. Онҳо се писар доштанд. Боре падар ҳар сеяшонро наздаш даъват карда гуфт:

– Фарзандонам, ҳарчанд ману модаратон ҳанӯз пир нашуда бошем ҳам, вале умрамон абадӣ нест, ҳамеша шуморо хӯронда наметавонем. Аз ин рӯ, аз ҳоло қудрату истеъдоди худро нишон диҳед, ки ману модаратон осуда бошем. Аз пагоҳ бачаҳоям, ҳар кадоматон аз паи зиндагии худ шавед. Ба кучое хоҳед, равед, ҳар коре аз дастатон меояд, кунед. Фақат пас аз як сол ба хонаи худ баргардед ва албатта, бо дасти холи не. Тӯҳфае биёред, ки аз ҳама қимат бошад. Чӣ гуна будани тӯҳфаро худатон фикр кунед.

Супориш:

Шумо ин тӯҳфаи қиматбахоро муайян кунед ва дар хусуси аҳамияти он дар зиндагӣ 3–4 ҷумла нависед.

ДАРСИ 46

ИДАТОН МУБОРАК!

Рӯзи 8 март дар сар то сари сайёраи мо ид аст. Иди модарон, иди онҳое, ки ҳанӯз аз дақиқаҳои аввалини ба дунё омаданамон меҳру муҳаббат, алфози ширину дастони навозишкорашонро ҳис кардаем. Ин рӯзи саидро иди Баҳор, зебой ва табассум ҳам мегӯянд. Ин идро ҳар яки мо дӯст медорем. Тӯҳфаҳо тайёр мекунем ва онҳоро ҳамчун рамзи меҳру муҳаббати бепоёни худ ба шахсони аз ҳама азизу мӯътабар – модарон, момою хоҳаронамон тақдим менамоем.

Дар ҷумҳурии мо модар ва хоҳаронамон аъзои комилҳуқуқи ҷамъият буда, дар қатори мардон мехонанд, дар соҳаҳои гуногун: маориф, тиб, сохтмон, хоҷагии қишлоқ меҳнат намуда, дар идоракунии давлат фаъолона иштирок менамоянд ва барои ба даст овардани ҳаёти озоду хушбахтона мубориза мебаранд. Модарони дунё баҳри муҳофизати сулҳ, бачагии хушбахтона ба муқобили онҳое, ки дар рӯи Замин тухми адоват ва зулми наҷодӣ мекоранд, муборизаи саҳт бурда истодаанд.

Имрӯз дар диёрамон баҳори нозанин қадам мезанад. Вай ба пешвози Иди модарони мо, иди 8 март омадааст. Тӯҳфайи ӯ замини сабзу хуррам ва боғу ҷамани гулпӯш аст.

Идатон муборак, модарону хоҳарони азизу ғамхор!

МОДАР

Модари ман, ҷони ман,
Қуввату дармони ман.
Боиси даврони ман,
Мӯнису ғамхори ман.
Меҳри шарарбори ман.
Рӯи ту мисли анор,
Ҳусни базеби баҳор.
Дорӣ дили беқарор,
Модари ғамхори ман,
Меҳри шарарбори ман.

Ҳар гапи ту ширин аст,
Мазмуни он рангин аст.
Қанду асал барин аст,
Модари ғамхори ман,
Меҳри шарарбори ман.
Панди ту дар ҳуши ман,
Ҳалқаи ду гӯши ман,
Зиндагии хуши ман,
Модари ғамхори ман,
Меҳри шарарбори ман.

Нӯъмон Розик

Савол ва супориш:

1. 8 март чӣ гуна ид аст?
2. Дар васфи модар чиҳо гуфта шудааст?
3. Рӯи модар ба чӣ монанд карда шудааст?
4. Чаро шоир мегӯяд, ки ҳар гапи ту – модар ширин, рангин, мисли қанду асал аст.

ДАРСИ 47

Машқи 182. Хонед. Мазмуни матнро нақл кунед.

Аз назди ҳавлии мо ҳар сол баҳорону тирамоҳ галаи аспон мегузарад. Он рӯз ҳам мо, бачаҳо, чамъ шуда, гузаштани галаро тамошо мекардем. Якбора корвони мошинҳо дар роҳи мошингард пайдо шуда, галабони ҷавонро бесаранҷом кард.

Галабон саросемавор галаро ба сӯи теппа ронд. Ҳамин лаҳза аспе пешпо хӯрду тойчаи зебоне, ки дар паҳлуаш буд, якпахлӯ афтид.

– Тойча мурд! – дод зад Анвар. Мо ба ҷои воқеа давидем. Ғайри чашмдошт аввал асп боэҳтиёт ва баъд тойчаи ширмаст аз ҷой хеста, ба сӯи гала тохтанд. Аҷибаш ҳамин ки ба тойча осебе нарасида буд. Мо ҳайрон шудем. Наздиктар рафта бинем, дар он ҷо порасанги теғшакле будааст. Маълум шуд, ки асп барои он ки болои тойча афтида, ўро маъюб накунад, худро болои санг партофтааст. Дар ду тарафи теғаи санг аз зарбаи афтидан мӯйҳои асп рехта буданд.

Пӯлод Толис

Супориш:

Феълҳои ин матнро навишта, савол гузored ва гӯед, ки кадом замонро ифода мекунад?

Машқи 183. Нависед, ки модар кадом корҳоро анҷом медиҳад. Намуна: Нон мепазад, ...

Машқи 184. Хонед. Мазмуни матнро нақл кунед ва рафтори Лолаю Раъноро дар синф муҳокима намоед.

ЛОЛА ВА РАЪНО

Рӯзе ду дугона – Лола ва Раъно ба мактаб мерафтанд, ки аз наздашон кампире дар даст борхалтаи вазнине баромад. Ӯ борхалтаро базӯр мебардошт. Лола ба Раъно гуфт:

– Раъно, биё, ба кампир ёрӣ диҳем, бин, чӣ хел бораш вазнин. Раъно гуфт:

– Чӣ, мехоҳӣ, ки ба дарс дер монем ва ба мо муаллима «2» гузоранд? Боз бори вазнинро бардошта бурдан кори осон не.

– Не, ман бояд ба кампир ёрӣ диҳам.

Раъно ба гапи дугонааш гӯш накарда, сӯи мактаб равон шуд. Лола бошад зуд борхалтаи кампирро бардошта, то хонааш бурда монд. Кампир ба Лола ташаккур гӯён, сарашро сила карда монд.

Пас аз сӣ дақиқа Лола ба мактаб омад, ки кайҳо дарс сар шудааст. Вақте ки ба синф даромад, муаллима чизе нагуфта, рухсат дод, ки ба ҷояш бишинад.

Баъд аз чанд рӯзи дигар ба мактаб ҳамон кампире, ки ба ӯ Лола ёрӣ дода буд, омад. Ӯ Лоларо таъриф карда, ба модару падар ва муаллимаашон ташаккур баён намуд. Раъно фаҳмид, ки дугонааш ҳақ будааст.

Супориш:

Нависед, ки рафтори кадоми инҳо ба шумо маъқул шуд?

ДАРСИ 48

МУҲАББАТИ МОДАР

Писар, рав қадри модар дон, ки доим
Кашад ранҷи писар, бечора модар.
Зи ҷон маҳбубтар дораш, ки дорад-т
Зи ҷон маҳбубтар, бечора модар...
Нигаҳдорӣ кунад нӯҳ моҳу нӯҳ рӯз
Туро чун ҷон ба бар, бечора модар...
Агар як атса ояд бар димоғат,
Парад ҳушаш зи сар, бечора модар.
Агар як сурфаи бечо намоӣ,

Хӯрад хуни чигар, бечора модар.
 Барои он ки шаб роҳат бихобӣ,
 Нахобад то саҳар, бечора модар...
 Чу дандон оварӣ, ранчур гардӣ,
 Кашад ранчи дигар, бечора модар.
 Сипас чун по гирифтӣ, то наяфтӣ,
 Хӯрад ғам бештар, бечора модар...
 Ба мактаб чун равӣ, то боз гардӣ,
 Бувад чашмаш ба дар, бечора модар.
 Агар як рубъи соат дер оӣ,
 Шавад аз худ бадар, бечора модар.
 Набинад ҳеҷ кас заҳмат ба дунё,
 Зи модар бештар, бечора модар.

Эраҷ Мирзо

ЛУҒАТ:

Маҳбуб – дӯстдошта.

Сипас – баъд аз он.

Ранчур – бемор, дардманд.

Рубъ – чоряк.

Савол ва супориш:

1. Дар ин шеър сухан дар бораи кӣ меравад?
2. Шоир писарро чӣ насиҳат мекунад?
3. Ба фикри шумо, барои чӣ фарзандон бояд ба қадри модар бирасанд?
4. Заҳматҳои модарро яқояк хонед ва шарҳ диҳед.

ДАРСИ 49

Машқи 185. Хонед. Мазмуни матнро нақл кунед ва гӯед, ки чаро падар қаноатмандона табассум мекард.

ИЛМ – ҲУНАР

Аслам ба корхонаи падараш рафт. ӯ ба манзараи кайҳо боз шинос, ки аз кӯдакӣ дида буд, чашм дӯхт.

Падараш – амаки Фозилбой дасту остин бар зада, гили хобондашударо лагад мезад. Бародараш бо шавқи зиёд ба гил

коҳу мӯй ҳамроҳ мекард. Дар саҳни ҳавлӣ танӯрҳои хурду калони тайёр истода буданд.

Аслам хост аз паҳлуи падараш ҷой гирифта, ба ӯ ёрӣ расонад. Аммо Фозилбой – амак ба ӯ гуфт, ки ба танӯрҳои тайёркардашуда нақш бандад.

Бо завқ ба кор сар кардани писарашро дида, амаки Фозилбой табассумкунон гуфт:

– Кулолӣ ҳунари хуб аст, вале дарсхоятонро ҳам фаромӯш накунад.

– Мо дарсхоямонро тайёр кардем, – гуфт Аслам. Ӯ ба танӯрҳои нақшин чашм дӯхту якбора онҳо пури лаҳча, пури нонҳои сурху сафед шуданд. Албатта, дар назараш. Падар бошад, қаноатмандона табассум мекард. Писарони ӯ ҳам илм ва ҳам ҳунар меомӯзанд.

Супориш:

Ҷумлаҳои 5-ум ва 11-умро ёфта, исм, сифат ва феълҳои онҳоро ҷудо-ҷудо нависед:

Намуна:

Исм:

саҳн, ...

Сифат:

хӯрд, ...

Феъл:

истода буданд

Машқи 186. Бо ибораи «шавқи зиёд», феъли «табассум мекард», сифати «хуб», исми «ҳавлӣ» ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Машқи 187. Хонед. Гуед, ки мураббияҳои ҷавон кадом корҳоро анҷом медиҳанд.

МУРАББИЯҲОИ ҶАВОН

Мо ҳар рӯз баъди дарс ба боғчаи бачагонаи рақами 16 рафта, бо хурдсолон машғулият мегузaronем. Ба онҳо бозичаҳо сохта медиҳем. Афсона мегӯем... Бо ёрии мо бисёр бачаҳои боғча хондану навиштанро низ ёд гирифтанд. Ғайр аз ин мо кабудизор намудани атрофи боғчаро ҳам ба ӯҳда гирифтаем. Мураббияҳои ғамхору мушфиқи боғча аз ёрии мо хурсанданд. Онҳо моро дастёрони худ – мураббияҳои ҷавон мегӯянд.

Супориш:

Исм, сифат ва феълҳоро ба саволҳои зерин ҷудо карда нависед.

кӣ? (киҳо?) чӣ хел? чӣ кор карданд?
 чӣ? (чиҳо?) чӣ гуна? чӣ кор мекунад?

Машқи 188. Шеърӣ зеринро хонед ва гӯед, ки дар он чӣ васф карда шудааст?

БАҲОР ОМАД

Баҳор омад, садои булбул омад,
 Насими фораму бӯи гул омад.
 Либоси сабзро саҳро ба бар кард,
 Кулоҳи сап-сафед олу ба сар кард.
 Пас аз боридани борони найсон
 Чӣ зебоянд дашту кӯҳсорон.
 Баҳор омад, чаман гулпӯш омад,
 Дили мо, бачаҳо, дар ҷӯш омад.
 Давидему ба сӯи боғ рафтем,
 Ҳама монанди гул болида гуфтем:
 – Дараҳти нав ба боғи нав шинонем,
 Дараҳти себу шафтолу расонем.
 Ба боғи мо дараҳти нок рӯяд,
 Анори лоларангу ток рӯяд.
 Ҳамон соли, ки онҳо бор оранд,
 Ба мо хурсандии бисёр оранд.
 Мичуринвор бояд ҳар ҷавоне
 Намояд кашф сирри боғбонӣ.

Мирзо Турсунзода

Супориш:

1. Шарҳ диҳед, ки «Либоси сабзро саҳро ба бар кард» чӣ маъно дорад?

2. Чор мисраи аввали шеърро навишта, онро аз ёд кунед. Ба зери исм, сифат ва феълҳо хат кашед.

ДАРСИ 50

ИМЛО

ДАРСИ 51

БҶИ БАҲОР

Чӯя кофтем, об омад,
Себаки холдор омад,
Себака бӯй кардем,
Бӯяки баҳор омад.

ГУЛИ САВСАН

Баҳорон шуд, баҳорон шуд,
Ба рӯи сабза борон шуд,
Гули савсан намоён шуд,
Тамошое ба тифлон шуд.

ЧАРО МУСИЧА БЕРҶИ ШУД?

Фасли баҳор, ки омад,
Дунё дар чунбучӯл шуд,
Мусичаи танбал ҳам
Ба хасковӣ машғул шуд.
Рӯзи дароз аз ҳар ҷо
Мусича хас мекобад,
Сад хасро нӯл занад ҳам,
Як хас базӯр меёбад.
Нӯл мезанад: «Не, ин қач»,
Нӯл мезанад: «Не, ин сахт».
«Инаш борик», «Инаш ғафс»,
«Эй, ҳолӣ бисёр аст вақт».
Рӯзи дигар ҳам айнан
Монанди динангина,
Охир лона ҳам созад,
Вай лона не, чигина.
Чор хасакро рӯи ҳам
Бо қадду бар мечинад,
Беҳавсала мусича
Болояш менишинад.
Лекин чӣ суд? Меафтанд
Тухмақояш аз лона.
Бечора қариб ҳар сол
Ҷ бечача мемонад.

Мо мепурсем аз Достак,
Аз Гунҷишқак пурсидем,
Аз Зоғу Чӯру Майна,
То ба Лаклак пурсидем:
– Чаро дар лонасозӣ
Дасти ҳунар надорад?
Дар пеши ҳар хас гӯё
Ҷ пушти сар мехорад.
Онҳо хандида гуфтанд:
– Ин бошад ҳоло нодон,
Вақте мактаб мехондем
Пеши тахти Сулаймон,
Аз дарси қасбу меҳнат
Роҳи гурехтан мекофт.
Кӣ аз мактабгурезӣ
Доно шуду рӯзӣ ёфт?
– Ҳаққасту рост! – бигуфтам,
Танбал нодон мемонад.
Нодон чӣ? Нодон бошад,
Рӯзиро чӣ медонад?
Маълум шуд, ки мусича,
Мусичаи берӯзӣ,
Аз танбалӣ нодон шуд,
Аз нодонӣ – берӯзӣ.

Ғаффор Мирзо